

Liefde zaaien

Cursus:

Ouders, ouderschap & ouderschapsversterking, gezin & gemeente en (geloofs)opvoeding.

Reader 2.

Evangelische Gemeente 'de Graankorrel' – Werkendam.
September – november 2011.

O.l.v. Bob de Raadt¹
Contact: email: bobderaadt@live.nl

¹ Maatschappelijk werker – methodisch ouderbegeleider/oudercoach – gastdocent & cursusleider – schrijver van korte jeugdverhalen. Auteur op het terrein van medisch maatschappelijk werk, methodische ouderbegeleiding, palliatieve zorg en transitiezorg.

Inhoudsopgave:

1. Voorwoord
2. Inleiding
 - algemeen
 - hedendaagse cultuur en maatschappij
 - omgaan met de invloed van de moslimwereld
 - vragen van ouders; ‘Werkendam’
 - documentatie
3. **De rugzak van de ouders** (les 1)
 - aandachtspunten
 - documentatie
4. **Vier pijlers om ouderschap te versterken** (les 2)
 - kader van ouderbegeleiding
 - uitwerking van het schema, korte aantekeningen: over de ouderlijke werkvloer, metapositie e.a.
 - aantekeningen – vaderschap - moederschap
 - literatuur/referenties
5. **Bijbels ouderschap/ouders in de Bijbel** (les 3)
 - Wijs ouderschap
 - Websites over christelijke opvoeding, jeugd & gezin, geloofsopvoeding
 - Aantekeningen: n.a.v.: Tim Keller, Floyd McClung, Stormie Omartian, drs. P.D. Hofland, W. ter Horst, Don Schmierer
 - Reader:
 - meditatie: Ouders onderweg (Lucas 2: 40-52)
 - toespraak van een moeder, van een overleden dochter
 - ‘David als vader’ (preek)
 - Literatuur
 - Huiswerk/opdracht
6. **De vijf talen van liefde van kinderen** (les 4)
 1. lichamelijke aanraking
 2. positieve woorden
 3. tijd en aandacht
 4. cadeaus
 5. dienstbaarheid
 - Aantekeningen; huiswerk; literatuur
7. **Vragen uit de gemeente – capita selecta** (les 5)
8. Reader, aanvullende artikelen
 - ‘Opvoeding – het botst!’ – *Vijf lessen over omgaan met conflicten tussen ouders en kinderen in de puberteit* – Jef & Herlinde De Vriese; CPC 2002.
 - ‘Ouderschap. Meegroeien met een ‘zorgenkind’ en de impact op de dagelijkse situatie – Bob de Raadt; *BOSK-magazine* 4/2010.
9. Literatuur/documentatie
10. Notenregister.

Voorwoord:

In dit cursusboek en in deze tweede reader geef ik een vervolginleiding op het thema: ‘ouderschap en opvoeding in christelijk perspectief’. Ik ga in op vier thema’s die m.i. een belangrijke rol spelen in hedendaags ouderschap. In verschillende lessen komen diverse niveaus aan de orde:

- bijbelgedeelten: voor nadere, thematische bijbelstudie
- theoretische verkenning over ‘ouderschap en opvoeding’, vanuit methodische ouderbegeleiding, ouderschapsontwikkeling en ouderschapskennis; stilstaan bij ondersteunende factoren om ouderschap te versterken.
- praktijkvoorbeelden van (christen)ouders en reflecties m.b.t. opvoeden, vanuit een christelijke context en levensbeschouwing;
- algemene informatie over ouderschap, uit (vak)literatuur, n.a.v. actuele ontwikkelingen en discussies, aan de hand van (kranten)artikelen; met achtergrondinformatie, documentatie- & referenties en ander studiemateriaal.
- daarnaast komen vragen van ouders aan bod.

Deze reader heeft niet de bedoeling om compleet te zijn; wel heeft wel de functie om het nadenken over ‘ouderschap en opvoeding’ te stimuleren en richting te geven in de veelzijdige, complexe materie die we noemen: de alledaagse opvoeding of zoals anderen die noemen: “de weerbarstige praktijk van alledag”.

Opvoeden: met zorg, aandacht, warmte en hartelijkheid. In een leven waar kinderen en opvoeders met zichzelf en met elkaar overweg kunnen en waar men verder komt, ondanks alle horten en stoten. Binnen ‘het Leven’, binnen het ‘Uw Koninkrijk kome’: het Leven zoals dat eigenlijk geleefd behoort te worden en zal wordenⁱ (‘chaim’ in z’n Joodse betekenis: het vieren van het Leven). Vanuit vitaliteit: Levenskracht > toekomstperspectief, moed, hoop, plezier, geloof, liefde, doorzettingsvermogen, vertrouwen, opgewektheid, verantwoordelijkheidⁱⁱ. In de context van Christus: Zoon van God, Verlosser; van Immanuël: ‘God met ons’. Met Zijn onvoorwaardelijke liefde. Vandaar de titel van deze cursus: **‘Liefde zaaien’**, vanuit Gods agapè. Inclusief: vergeving, genade, Gods visie op onze menselijke identiteit, verlossing, de vrucht van de Geest, Zijn grote gebod, Zijn Shalom/Zijn vrede, Zijn Trooster: de Heilige Geest.

Ik hoop dat hiermee een leerzaam en bruikbaar naslagwerk tot stand is gekomen, als aanvulling op de mondelinge presentaties en de groepsdiscussies/plenaire besprekingen.

Reacties (aanvullingen, verbeteringen, ervaringen) zijn welkom op: bobderaadt@live.nl

INLEIDING:

Algemeen:

Opvoeden is van alle tijden. Opvoeden begint als het kind geboren is en de voorbereidingstijd start als de zwangerschap merkbaar wordt. Dit geldt voor zowel de moeder als de vader, hoewel beiden het vaak anders beleven. Opvoeden geeft plezier en genoegen; opvoeden is ook een lastige taak en confronteert je soms met je eigen onvolkomenheden. Ouderschap is soms ook topsport; en soms ben je onvoldoende getraind en moet je boven je macht tillen. Dat vraagt uithoudingsvermogen. Ouderschap is ook nooit klaar; ouderschap komt elke dag terug. Herken je de volgende uitspraken?

Uitspraken:

“Ze halen het bloed onder m’n nagels vandaan!”

“Ik heb het helemaal gehad met hen vandaag!”

“Vanavond zijn ze voor jou! (moeder tegen vader als hij thuiskomt uit z’n werk)!”

“Ik kan ze wel achter het behang plakken!”

“Ik hield m’n hart vast (bij een gevaarlijke situatie)!”

“Die buurman schreeuwt altijd zo tegen z’n kinderen!”

Misschien herkenbare uitspraken: gevoelens van onmacht, teleurstelling, verdriet, onzekerheid.

Hoe kijk je als moeder, als vader tegen opvoeden aan? Welke vaardigheden heb je in huis?

Wat is christelijk opvoeden? Waar haal je jouw inspiratie vandaan?

Voel je je vooral falen als ouders of zijn er ook successen te vieren?

Gaan we als ouders ook naast de jongeren staan, samen en midden in deze maatschappij? Er zijn ook veel jongeren die welbewust in deze maatschappij overeind blijven en Christus van harte dienen, dan wel heel sociaal hun medemens, hun naaste bij het leven betrekken; die midden in de wereld staan.

OPVOEDEN IS EEN MOOIE UITDAGING! En christelijk ouderschap vraagt Bewustzijn!

Hedendaagse cultuur en maatschappij (beknopte schets):

Onze maatschappij is zich in snel tempo aan het veranderen. Oude vanzelfsprekendheden gaan op de schop; niets blijft hetzelfde. Als mensen moet we ons steeds weer aanpassen aan de huidige tijd en cultuur, mits we dat willen en kunnen. De sociale druk om in de maatschappij mee te blijven doen wordt intenser. Dat komt op veel terreinen naar voren:

- sociale media: Facebook, Hyvesⁱⁱⁱ, LinkedIn, Twitter, Google+ e.a.
- onderwijs: schoolkeuze, beroepskeuze, inflatie t.a.v. diploma’s, onderwijsvrijheid, spijbelen
- armoede in de maatschappij: voedselbanken, verborgen armoede, werkeloosheid, ontslagen, hongersnood in de Hoorn van Afrika^{iv}, diaconale ondersteuning, HIP^v.
- financiële crises, individueel (schuldenlast), mondiaal (kredietcrisis, begrotingstekorten), bezuinigingen die veel mensen individueel kunnen treffen (PGB^{vi}, vii)’. “Loopt de westerse cultuur echt op haar laatste benen?”, vraagt Ruurd Ubels zich af. “Maken wij het einde van de westerse economische dominantie mee? Of staat zelfs onze hele cultuur op instorten?”^{viii}
- cultuuromslag: van een kerkelijk-levensbeschouwelijke maatschappij (verzuilde cultuur) naar een gesecculariseerde cultuur (waarbij de mens God verlaten heeft). Vooral ‘ik-gericht’ en met weinig ‘wij-gevoel’; weinig of met verminderde compassie

voor de ander/de medemens en de Ander. Het waarden- en normensysteem wordt individueel bepaald: “mijn gevoel”, “mijn geluk”, “mijn ego”. Ook op het kerkelijke erf is veel in beweging. Christelijke schrijvers voeren een duidelijke discussie waarom christelijke geloof ook in deze tijd van waarde is en dat God door Zijn Zoon Jezus Christus met deze wereld meeleeft (Tim Keller^{ix} 2008, 2009; John Stott^{x, xi, xii} 1986, 1992)

- Die grens-veranderingen zijn ook merkbaar in het huidige opvoedingsklimaat. Cabaretier Roué Verveer maakt in zijn show ‘Voorwaardelijk Vrij’ behartigenswaardige opmerkingen over ‘te ver opgerekte grenzen’ binnen de opvoeding. Ook andere opvoedkwesties komen in de voorstelling ter sprake^{xiii}.
- Kijk maar wat in tv-programma’s als: *Over de lijn*^{xiv} (28-07-2011) en in de *Reünie* (28-07-2011; KRO, 20.30-21.30 uur, Ned. 1) ter sprake komt aan jeugdperikelen, moeizame ouder-kind-relaties of aan indirecte waardering van een ouder voor een kind (terwijl het kind verlangt naar rechtstreekse waardering).^{xv}
- Mentaliteit^{xvi}, cultuur en ik-gerichtheid worden beschreven in het onderzoeksrapport *‘De grenzeloze generatie en de onstuitbare opmars van de B.V.Ik*^{xvii}
- Quote: **"Jongeren in achterstandswijken zien zichzelf vooral als consument en stellen zich ook zo op tegenover werkgevers."** Piet Boekhoud, algemeen directeur Rotterdams Offensief en lector pedagogiek beroepsonderwijs Hogeschool Rotterdam
- “Ze zijn ongeduldig, kunnen niet omgaan met tegenslagen en hebben moeite zich te concentreren. Ze zijn ook verwend, egocentrisch en eigenwijs. Dat is het beeld dat managers volgens een peiling van onderzoeksbureau Motivaction hebben van de jongste generatie werknemers. Positief is anders. Toch zal deze generatie de arbeidsmarkt in tijden van vergrijzing in evenwicht moeten houden. Een lastige opgave, niet alleen vanwege bovengenoemde eigenschappen”.

Bij Motivaction heten ze de ‘grenzeloze generatie’. Jongeren geboren na 1986, grootgebracht met het idee dat alles kan, alles mag en niets consequenties heeft. Hun ouders waren vooral druk met zelf jong blijven, aan opvoeden kwamen ze nauwelijks toe. In hun boek *‘De grenzeloze generatie en de onstuitbare opkomst van de bv IK*”^{xviii} beschrijven Motivaction-onderzoekers Frits Spangenberg en Martijn Lampert de generatie die op het punt staat om de arbeidsmarkt te bestormen:

- De grenzeloze generatie: je werkt om te leven:
- De grenzeloze generatie is minder maatschappijkritisch. Duurzaamheid en culturele openheid wordt minder gewaardeerd. “Iedereen is bezig met het milieu, wat moet ik er nog mee?”
- Jongeren van nu hebben behoefte aan leiding. Helderheid in een onoverzichtelijke samenleving vinden ze wel zo prettig.
- Permanente bereikbaarheid van personen en informatie is voor hen vanzelfsprekend. Was internet voor vorige generaties een revolutie, de grenzeloze generatie weet niet beter.
- Grote idealen spelen een ondergeschikte rol en de grenzeloze generatie heeft een afkeer van zweverigheid. Ze kiezen voor een zakelijke, nuchtere instelling.
- Collectieve waarden worden steeds minder belangrijk gevonden. Kleine sociale netwerken winnen juist aan belang. Narcistische eigenschappen krijgen de overhand en empathische vaardigheden verdwijnen naar de achtergrond.
- Je werkt om te leven en niet andersom. Jongeren van nu zijn minder prestatiegericht.

Bron: Trouw, door Bram Logger, 15.06.2011.

Omgaan met de invloed van de moslimwereld:

- ‘Daar is ie weer: de toren van Babel’ – Ned. Dagblad, 04-08-2011, pag. 4; Arend Pleysier^{xix}: In Jeddah, Saudi-Arabië verrijst over enige tijd een wolkenkrabber van een kilometer hoog, genaamd: ‘Kingdom Tower’; toren in een nieuwe stad ‘Kingdom City’. Kosten: 865 miljoen Euro. Deze toren streeft in hoogte het hoge gebouw in Dubai voorbij^{xx}.
- *30 Dagen gebed voor de moslimwereld, 2011 1 t/m 30 augustus^{xxi}; 20ste editie. Eeuwig leven door geloof, hoop en liefde* – www.frontiers.nl & Jeugd met een Opdracht – Heerde. www.30-days.net Op de pagina bij dag 8 staat een toelichting op het thema ‘Jezus in de Koran’:
 - * Jezus is het woord van God: Soera 3:45; 5:46, 110; 57:27
 - * Jezus is de Messias: Soera 3:45; 4:171; 5:17, 72 & 75
 - * Jezus is een profeet of en boodschapper van God: Soera 3: 49; 6:85; 19:30; 57:27
 - * Hij is opgestaan uit de dood en genas de zieken: Soera 3:49; 5-110
 - * Hij is rein en zonder zonden: Soera 19:19.
- In ‘NRC.NEXT’ staat een artikel over *De wortels van Al-Shabaab*, Arabisch voor ‘De Jeugd’. Interessant achtergrond-artikel over enige basale vragen m.b.t. deze radikaal islamitische beweging^{xxii}.
- Mooi, integer interview met Aysegül: ‘*Aysegül (37) gaat (r)emigreren: Bang dat ik minder mag*’; in Ned. Dagblad d.d. 02-07-2011: over meervoudig inburgeren, meerdere identiteiten hebben, innerlijke angst.^{xxiii}
- Let op de invloed van Iran en de islamitische revolutie: wapensmokkel in 98 containers, het effect van onderschepte wapens op Cyprus: na een enorme explosie op een Cypriotische marinebasis bleek de omvang van het munitiepakket; de nabijgelegen elektriciteitscentrale bleek zwaar beschadigd geraakt en dit had een ontwrichtend effect op het Cypriotische dagelijkse leven. De wapensmokkel als teken van de Iraanse vredesboodschap^{xxiv}.
- Leerzaam boek met inside-information: Tass Saada (2011) – *Arafat was mijn held* – Hoornaar: Gideon; ISBN: 978-90-6067-687-5. Geboren Palestijn, vroeger PLO-terrorist en sluipschutter is christen geworden en houdt nu van zowel de Joden als de Palestijnen. Verwijst naar Ezechiël 47. Heeft hoopgevendende projecten voor kinderen in Jericho en Jeruzalem in het leven geroepen; www.seedsofhopeinc.com.

Werkendam:

Vorbereiding:

Tijdens de BBQ op Hemelvaartsdag (2 juni 2011) hebben de gemeenteleden aan de hand van stellingen en uitspraken die op kaartjes vermeld stonden, gekozen welke uitspraken/kreten het meest bij hen pasten. Op deze manier werd tevens de ‘opvoedings- en gezinscursus’ geïntroduceerd. Resultaten:

- 7 x Ik wil zo graag bidden met mijn kind, maar hoe?
- 7 x Ik wil zo graag uit de Bijbel leren met mijn kind, maar hoe?
- 7 x Ik wil zo graag mijn kind over Jezus vertellen, maar hoe?
- 7 x Wij zijn een open en eerlijk gezin (wij zijn gelukkig als gezin).
- 1 x Ik begrijp mijn kind totaal niet
- 2 x Help, mijn kind luistert nooit naar mij.
- 1 x Ik denk anders over de opvoeding als mijn man.
- 1 x ouders zijn altijd de baas.
- 1 x Moeilijke onderwerpen vermijden wij altijd.

- 1 x Hoe komen wij als ouders op één lijn.
- 1 x Ik voel mij vaak zo onzeker.
- 2 x Hoe leer ik praten met mijn kinderen.
- 1 x Ik kan absoluut niet consequent zijn.
- 1 x Help, mijn man is klusser.
- 1 x Mijn kind en ik zijn zo verschillend
- 4x Hoe kunnen we het thuis gezellig maken?
- 1 x Mijn man schreeuwt altijd zo tegen de kinderen.
- 4 x Ik wil het niet zo doen zoals mijn vader c.q. moeder het deed
- 1 x Moeders wil is wet.
- 1 x Vrijheid is dat altijd blijheid?

*** Uitwerking in les 5!**

Documentatie:

- www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap
- Folder: *Cursus 'Ouderschap – opvoeding'*- Evang. Gemeente 'De Graankorrel'- Werkendam sept. – nov. 2011; ontwerp van Rien de Jong.
- <http://www.degraankorrel.net/nieuws/Cursus> Bijbels opvoeden

LES 1

De rugzak van de ouders

- **Aandachtspunten:**

- Basisbehoeften van ieder mens:

Vijf niveaus

Mensen willen altijd 'verder' komen. Waar dat 'verder' precies ligt, is afhankelijk van de positie die op dat moment al bereikt is. Het model van de psycholoog Abraham Maslow^{xxv} onderscheidt de volgende niveaus:

- ◎ **1 Fysiek**
eten, huis, warmte; wat je nodig hebt om in leven te blijven Dit model verklaart het gedrag van jezelf en de mensen om je heen.
 - ◎ **2 Veiligheid**
geen gevaar of dreiging, rust, orde, een veilig gevoel, gezondheid
 - ◎ **3 Sociaal**
het gevoel bij de anderen te horen, geaccepteerd, liever nog, geliefd worden, zorgen voor/verzorgd worden
 - ◎ **4 Waardering**
respect hebben voor jezelf en krijgen van anderen, status hebben
 - ◎ **5 Maximale ontplooiing**
volledige ontwikkeling van je kwaliteiten (bron: Ppt “Optimaal tot leren komen”).
- Lilian Rubin schrijft in haar boek *Het onverwoestbare kind* over een aantal boeiende levensverhalen. Hoe mannen en vrouwen in zeer verschillende omstandigheden en vanuit heel verschillende culturen overwinningen op hun verleden hebben behaald. Zij komen uit een situatie van kindermishandeling, -verwaarlozing, achterstelling, achterstandswijken, verslavingen, incest, criminaliteit. Indrukwekkend om te lezen hoe zij in moeilijke omstandigheden hun leven oppakken en opbouwen, vaak met hulp van andere personen. Schrijvend is en blijft wat het verhaal van hun eigen ouders is en hoe die ouders in hun verleden gevormd (misvormd) zijn door de omstandigheden. Dat is geen excuus, maar het maakt inzichtelijk hoe patronen zo lang in generaties doorwerken en een destructieve invloed hebben. Citaat: “De beschreven personen ontkennen het verleden niet en geven zich evenmin over een zelfmedelijden dat door de cultuur van slachtofferschap wordt gestimuleerd. Hun herinneringen hebben hen juist tot actie aangezet, hebben hen geholpen structuur te geven aan hun oude leven en inzicht gegeven in hun huidige leven. Hun verhalen gaan over verdriet, woede en trots – verdriet over hun levensweg, woede bij de herinnering aan de doorstane wreedheden, trots op het feit dat ze na de zevende val voor de achtste maal zijn opgestaan. Dat geeft een gevoel van kracht; dat getuigt van menselijke creativiteit en veerkracht^{xxvi}; van hoop, toekomstperspectief en van veranderingsgerichtheid. Veel mensen die Christus hebben leren kennen, hebben door Hem levensveranderende kracht ervaren (zie bijv. het levensverhaal van Tass Saada).
 - Ik kwam in een boekje een uitwerking t.a.v. levenslessen tegen. Daarin komen de volgende aspecten naar voren:
 - acceptatie: eigenwaarde en zelfacceptatie,
 - aanpassing: vertrouwd raken met veranderingen, leren aanpassen,
 - heelheid van de schepping,
 - menslievendheid: leven in harmonie met anderen
 - communicatie: vanuit je hart (hartsgesteldheid)
 - creatie: scheppend, creatief vermogen

- grensafbakening: leren aangeven van eigen, juiste grenzen
- integriteit: leven in harmonie met jou zelf
- liefde: onvoorwaardelijke liefde
- vertrouwen: zien en gebruiken van eigen talenten en capaciteiten
- waarheid: ontdekken van waarheid (individueel, algemeen)
- genade: leren leven met Alles/alles en met iedereen^{xxvii}.

Ik zet deze aspecten graag in christelijk perspectief.

- Wie bijbelstudie wil doen over beschadigde emoties, kan dat doen n.a.v. het boek van David Seamands 'Genezing van beschadigde emoties'. Ik kan je aanraden om de volgende bijbelteksten te raadplegen: Hebr. 4:14-16; 5:7-9; Matt. 8:17; Rom. 8:22-27; Matt. 18:23-35; Matt. 6:12; Rom. 13:8; Matt. 10:8; Efeze 6:10-12, 18; 2 Cor. 2:11; 1 Joh. 3:1-2; Rom. 5:7-11; Matt. 22:37-40; Matt. 11:28-30; Hebr. 4:9-11; Jes. 53:4-6, 12; 2 Cor. 10:12-13, 17-18; Ps. 51:8; Ps. 42:6-8, 4; 2 Cor. 4:7-9, 16.

Seamands bespreekt in zijn boek diverse psychologische aspecten en emotionele patronen (zwakheden): beschermingstechnieken (masker ophouden), emotionele littekens, perfectionisme, jouw 'super-zelf', pijnlijke herinneringen, gevoel van onwaardigheid, overgevoeligheid/hypersensitiviteit, seksuele vervreemding en problematiek, schuldgevoelens, "ingebouwde deurwaarders", eenzaamheid, gevoelens van verlatenheid, verwerping/afstoting, verkeerde interpretaties, een beschadigd gevoel van eigenwaarde, vrees voor kritiek en/of het nemen van risico's e.d. Onder perfectionisme verstaat Seamands:

1. tirannie van het moeten (nooit genoeg, niet goed genoeg, op de tenen lopen)
2. zelfverwerping (altijd tekortschieten, niets deugt)
3. innerlijke onrust (schuld, zelfveroordeling, gevoel 'door God verworpen')
4. wetticisme: slavenjuk, overgevoelig geweten, uiterlijkheden, ge- en verboden, regels en voorschriften,
5. bitterheid: wrok tegen van alles
6. ontkenning

Remedie tegen deze gevoelens en gedachten: GENADE = goedheid, vriendelijkheid, gunst. *Genade is het gezicht dat God trekt als Hij onze onvolmaaktheid, zonde, zwakte, ons falen ziet (pag. 101).*

Je hebt een genezingsproces nodig

- in je gedachteleven, met z'n verwrongen ideeën
- in je gevoelsleven, met z'n beschadigde emoties
- genezing van je waarneming met z'n omlaaghalende evaluaties,
- genezing van je relaties, met al hun verwarrende tegenstrijdigheden,
- genezing van belastende herinneringen, die je leven verstoren.

Wat een mens nodig heeft, is

1. een gevoel van erbij te horen, van geliefd te worden, dat je wordt gewild en aanvaard, dat men om je geeft, van je geniet, van je houdt;
2. een gevoel van eigenwaarde; een innerlijk geloof en gevoel van 'ik tel mee; ik heb waarde; ik heb iets te bieden'.
3. een gevoel van zelfvertrouwen: 'Ik kan dit werk doen; ik kan het leven aan; ik ben tegen die situatie opgewassen'

Conclusie: een gezond idee over jezelf hebben: **het gevoel erbij te horen, iets waard te zijn, iets te kunnen.**

Andere kanttekeningen:

- God heeft ons lief en wij hebben Zijn liefde nodig om goed te kunnen zijn.

- Christus is onze Hogepriester en Hij heeft onze zonden en zwakheden gedragen. Als mensen hebben wij Zijn liefde en aanvaarding nodig om goed te kunnen zijn.
 - De Heilige Geest biedt ons zijn voortdurende aanwezigheid en kracht aan, om goed te kunnen zijn (pag. 161).
- McClung jr. (1984) noemt een aantal symptomen bij mensen die door of in het leven verwond zijn geraakt:
 - teruggetrokkenheid of afzondering;
 - het zaaien van verdeeldheid (Spreuken 6:16, 19)
 - bezitterigheid: “ mijn ...!”, “ mijn ...!” (claimend gedrag);
 - een ‘wij hier en zij daar’ mentaliteit;
 - manipulatie;
 - niet bij de/een groep willen horen
 - ongezeggenheid
 - kritiek en veroordeling
 - ongeduld
 - gebrek aan loyaliteit tegenover anderen (Ps. 15)
 - wantrouwen en ondankbaarheid
 - een veeleisende houding en idealisme (iets specifiek verheerlijken), Floyd McClung vergelijkt deze houding met het karakter en het gedrag van koning Saul (hoofdstuk 8; pag. 90-100). Het Saul-syndroom ziet er als volgt uit, circulair: gevoelens van minderwaardigheid, een houding van onafhankelijkheid, trots, mensenvrees, ongehoorzaamheid > minderwaardigheidsgevoel v.v. (figuur op pag. 93).

Hij schrijft verder over: ouderlijk gezag, ouderlijke trouw, ouderlijke vrijgevigheid, ouderlijk blijk van genegenheid, ouderlijke aandacht, ouderlijke aanvaarding, ouderlijke communicatie (pag. 18-29, hoofdstuk *Het vaderhart van God*). In hoofdstuk 3 heeft hij het over ‘De wachtende vader’.

- Een mooie tekst vond ik op een prikbord (bron onbekend):

Je bent die je bent
 “Je bent niet
 wat mensen van je vinden
 Je bent niet wat mensen
 van je zeggen,
 je roem of eer
 Je bent niet
 wat je hebt of wat je bezit
 Je bent niet wat je doet
 hoe belangrijk ook
 Je bent die je bent:
 Gods geliefde kind”.

- Voorbeelden:

1. Psychiater P.C. (Piet) Kuiper (1919-2002) kreeg zelf in zijn leven te maken met depressies, die hem jarenlang in de greep hielden. De depressie bracht een jeugdtrauma naar boven: “Kuiper werd geboren toen zijn vader 55 jaar was – ‘hij had z’n vader kunnen zijn’- en zijn vader leed onder de dood van het enig kind dat hij eerder had (gehad), samen met zijn ook overleden eerste vrouw. Kuiper was als geen ander in staat deze situatie vanuit psychoanalytisch perspectief te doorgronden: ‘ik ben een vervangingskind

(gevoelsbeschrijving)'. 'Ik had geen contact met mijn vader en ging close om met mijn moeder, niet altijd op een gezonde manier (klassiek oedipale situatie). Zijn moeder zette P.C. Kuiper aan tot perfectionisme. Zelfbeleving: "Eigenlijk voelde ik me klein en van weinig waarde, maar dat verdrong ik en zette het om in het gevoel dat ik groots en succesvol was (vorm van hoogmoed)"; (citaat uit *Trouw* 21-01-1989).^{xxviii}

2. Teun Stortenbeker geeft in zijn boekje *'Als David je vader is....., over problemen door relaties en gezagsverhoudingen binnen het gezin'* veel voorbeelden van jongeren, die in hun (christelijke) gezin vastgelopen zijn (drugs, seksuele vervreemding, gokken, emotionele stress, relatieproblemen, financiële schulden). Soms is herstel door een goed hulpverleningsgesprek en door **vergeving** tot stand gekomen.

Documentatie bij les 1:

- McClung jr., Floyd (1984) – *Het vaderhart van God* – Hoornaar: Gideon, i.s.m. Jeugd met een Opdracht.
- Rubin, Lillian B (1997, Ned. Vert.; oorspr. 1996) – *Het onverwoestbare kind. Verhalen over overwinningen op het verleden* – Amsterdam: AMBO.
- Seamands, David A. (1981, Ned. Vert. 1983) – *Genezing van beschadigde emoties* – Hoornaar: Gideon; ISBN 90 6067 235 6.
- Satir, V. (1972) – *Peoplemaking* – Palo Alto: Science and Behavior Books; Nederlandse vertaling: *Mensen maken mensen. De kunst om een gezin beter te laten functioneren* – Uitg. Van Loghum Slaterus (1975); ISBN 9060013050.
- Stortenbeker, T. (1995) – *Als David je vader is; over problemen door gezagsrelaties en gezagsverhoudingen binnen het gezin* – Leiden: Groen; ISBN 90-5030-588-1.^{xxix}

LES 2

Vier pijlers om ouderschap te versterken

Kader ouderbegeleiding; schema Alice van der Pas²:

KADER van ouderbegeleiding:		
Ouderlijke werkvloer <i>Basisgedragingen:</i> Veiligheid bieden Verzorging geven Zicht houden op het kind Verwachtingen Eisen stellen Grenzen stellen <i>Timen & doseren</i> <i>Emotieregulatie</i>	Buffermechanismen 'Het dorp'/ Solidaire gemeenschap Goede taakverdeling Metapositie 'Goede ouder'-ervaringen	Omstandigheden - het kind - de ouders - siblings ³ - familie en vrienden - werk, inkomen, financiën; huisvesting school huisarts en gezondheid ziekenhuis ^{xxx, xxxi} levensovertuiging de theorie van het moment enzovoort

Uitwerking van dit schema, korte aantekeningen:

*** DE OUDERLIJKE WERKVLOER**

De dagelijkse praktijk van de ouders, de alledaagse werkvloer, daar waarop de feitelijke opvoeding plaats vindt, wordt onderverdeeld in:

- * de basisgedragingen
- * het timen & doseren
- * en de emotieregulatie

Bij de *basisgedragingen* gaat het om:

> *veiligheid bieden*: traphekje aanbrengen om te voorkomen dat het jonge kind van de trap valt; geen pinda's op de grond laten slingeren of klein speelgoed, waarin de peuter zich kan verslikken, verkeersregels aanleren, pas op met heet water of thee op de tafel! Pas op met scharen en messen! Kortom: 'safety first!' Denk maar aan de jasbeschermers op de fiets of de voetenstepjes op de fiets (waarop de voeten kunnen rusten; ter voorkoming dat je hiel tussen de spaken komt).

Bedenk eigen voorbeelden en praktijksituaties, waarin u veiligheidsmaatregelen treft (preventie).

² Schema van Alice van der Pas (2009) – *De interventiefase; Keuzes en kansen* – Amsterdam: Uitg. SWP; Handboek Methodische Ouderbegeleiding, deel 6. ISBN 978 90 6665 649 9. Aanrader voor wie zich met ouderbegeleiding bezighoudt.

³ D.w.z.: broertjes en zusjes

> *Verzorging geven*: opstaan, wassen/douchen, aankleden, ontbijten & gezond voedingspatroon, nachtrust, dag- en nachtritme, reinheid en hygiëne, lichaamsverzorging, kennis, tanden poetsen, aandacht geven.

Wat verstaat u onder hygiëne en gezonde verzorging?

> *Zicht houden op het kind*: Hoe is de ontwikkeling van het kind? Wat is leeftijdsadequaat: wat hoort bij deze leeftijd? Wat kan dit kind aan? Waar is dit kind mee gebaat om te ontwikkelen?

. Welke wensen heeft het kind en wat wilt u ondersteunen en helpen ontwikkelen?

. Wat past bij deze leeftijd in de ontwikkeling als man(nelijk persoon), binnen de identiteit als man? Wat past nu bij de ontwikkeling als meisje/vrouw, bij de identiteitsontwikkeling als meisje/vrouw?

. Hoe geeft u seksuele voorlichting?

. Hoe helpt u de talenten/capaciteiten/vaardigheden van uw kind te ontwikkelen?

. Hoe is het gesteld met de emotionele ontwikkeling van uw kind (gevoelens, zelfvertrouwen, verdriet, innerlijke gedachtewereld, open of gesloten karakter?).

. Hoe stimuleer je het taalgebruik (de taalontwikkeling) van het kind (communicatievaardigheden; beleefdheden, sociale regels)

. Leert het kind om op God te vertrouwen? Leert het Kind Hem kennen?

> *Verwachtingen*: Welke verwachtingen heb jij als vader/als moeder van je kind/zoon/dochter? Zijn dat uitgesproken verwachtingen of onuitgesproken verwachtingen? Zijn dat realistische (uitvoerbare) verwachtingen of moet het kind op de tenen lopen? Hoe komt het kind deze verwachtingen te weten? Of moet het kind dat maar aanvoelen/ergens uit afleiden/ ergens uit aflezen? Dat kan veel verwarring, onzekerheid en onduidelijkheid geven voor het kind.

- Welke verwachtingen (uitgesproken of juist niet) hadden jouw eigen ouders van jou (en van jouw broers en zussen)?. Moest je prestaties leveren? Kon jij aan die verwachtingen voldoen?

> *Eisen stellen*: wat past bij het kind: qua IQ, qua talenten en capaciteiten, qua discipline, qua interessegebieden, qua meehelpen in huis, qua huiswerk maken, gezond dagprogramma.

> *Grenzen stellen*: in tijd, in eten en drinken, moreel en ethisch, in (over)belasting, duidelijke en inzichtelijke/begrijpelijke/verantwoorde regels, in opblijven, in aandacht vragen. Er bestaat geen oeverloze vrijheid. Een eindeloos uitproberen bestaat niet. Rekening houden met een ander (niet over diens grens heen gaan); rekening houden met De Ander.

* *Het kind, dat alles mag verkennen, exploreren en uiteindelijk in die vrijheid een mobiel in een glas limonade stopt (en dat was nou net niet de bedoeling).*

* *Een kind dat tijdens een vakantie de opdracht van mama meekrijgt om na te denken wat zij niet prettig vindt aan de nieuwe papa (stiefvader). Na de vakantie mag zij opschrijven wat zij bedacht heeft. Daarna zullen zij dit gaan bespreken.* Door deze opdracht is het kind van 7 jaar niet meer ontspannen met de vakantie/reis bezig, in tegendeel. De moeder heeft er blijkbaar niet bij stilgestaan hoe deze opdracht in het hoofd van haar dochter is gaan doorwerken en gaan vastzetten. Pas nadat in een gesprek met de vader de aap uit de mouw was gekomen en nadat de dochter tegen haar moeder had gezegd dat zij dat tijdens haar vakantie niet deed, kwam de ontspanning terug. Bovendien hoort deze – primaire - man/vrouw c.q. partnerrelatieproblematiek niet op de schouders van het kind thuis. *Zo kan een ouder ook over de grens gaan.*

* *'Help je kind verleidingen te weerstaan'*. Aldus een bericht in *Metro gezondheid*^{xxxii}.

“Ouders kunnen jongeren helpen nee te zeggen tegen roken, drinken^{xxxiii} en blowen”. “Ouders

onderschatten de invloed die ze hebben”. Kinderen moeten weerbaarder worden/zijn tegen allerlei soorten verleidingen, zeker in een vakantieperiode (grenzen stellen). “Ook al verleggen kinderen in de puberteit grenzen, het betekent niet dat je als ouder geen invloed meer hebt”. Ouders moeten kinderen waarschuwen tegen schadelijke effecten van drugs, drank en roken; mede i.v.m. de invloed die deze schadelijke middelen hebben op de hersenen en op de ontwikkeling van de hersenen. Metro verwijst naar www.hoepakjijdataan.nl voor tips. Kinderarts Verboom, van een speciale polikliniek voor Jeugd & Alcohol heeft een duidelijk wensenlijstje^{xxxiv}, want “drank is als een klap met een honkbalknuppel. Advies: “Zuip je toekomst niet kapot!”

* Tijdens ‘Opwekking 2011’ brengt Edward de Kam^{xxxv} tijdens een workshop over ‘Gezin en opvoeding’ ook het thema ‘grenzen stellen voor je kinderen’ naar voren. Dit is belangrijk, zonder een dictator te worden. “Vooral tieners moet je niet gelijk oordelen, maar juist goed naar ze luisteren”. Andere vraagstukken:

- Welke waarden wil je je kinderen meegeven? Waar wil je dat zij uitkomen? Wil je dat zij onafhankelijk worden, of bescheiden, of creatief? Geef je het geloof een voorname rol?
- Maak familietradities, om zo verbondenheid met elkaar als gezin te krijgen.
- ‘Thuis’ heeft verreweg de meeste invloed op de opvoeding van kinderen en jongeren.
- Elke kind heeft biddende ouders nodig: “Vraag je kind eens: is er iets waarvoor ik kan bidden?”^{xxxvi}

Timen & doseren:

Wanneer zeg je iets tegen een kind? Met welke woorden? Op welke toon? Op welk moment? Kun je de reactie van het kind inschatten en vervolgens begeleiden?

Emotieregulatie:

Kun je als ouder (vader/moeder) jouw eigen emoties de baas? Kun je de emoties van het kind in goede banen leiden?

• **BUFFERMECHANISMES:**

a. Het Dorp/het sociale netwerk/de solidaire gemeenschap:

- mantelzorgers, de buurt, vrienden, de kerkelijke gemeenschap,
- het beroep doen op de naasten.
- Vrijwillige hulp(verlening), belangeloos – medemenselijk – dienstbetoon

b. Metapositie – zelfreflectie^{xxxvii} - overzicht hebben:

- In het Nederlands Dagblad staat een discussie over de hedendaagse jongeren, n.a.v. het boek ‘De grenzenloze generatie en de onstuitbare opmars van de B.V.IK’. Dick Noort (ND-lezer uit Kampen reageert op het ND-artikel ‘Jongeren bezorgen werkgevers kopzorgen’ (ND 14-06-2011). In het rapport/boek wordt de problematiek van jongeren als volgt omschreven:

“Mediagebruik, drankgebruik, geldmisbruik, gameverslaving, individualistisch, niet bekend met tegenslag en niet gewend aan autoriteit”. Noort geeft een behartigenswaardig commentaar. Hij vindt dat op deze manier de jongeren een “stigma” krijgen.

“Met dit beklag gaan we als ouders voorbij aan zelfreflectie. Deze jeugd is ónze jeugd. Hun opvoeding is de opvoeding die wij ze geven. Het huis en de omgeving waar ze groot worden, is ónze keuze. Het gedrag wat ze voorgedaan wordt, is dat van ons!”

“Niemand kan garanderen hoe een kind volwassen wordt en wat voor kind onze opvoeding ‘oplevert’. Wat we wel zeker weten, is dat deze hele weg naar volwassenheid, een onnoemelijke hoeveelheid kansen biedt aan ouder(s) of verzorgers. Wij zijn tenslotte de

eerstegraadsbetrokkenen in hun leven. In de aandacht en liefde voor hun leven, zitten wij op de eerste rij. Jarenlang”.

“Welke keuzes maken wij in deze bevoorrechte positie? Het gedrag en de keuzes van de ouders zijn belangrijke referentiepunten voor de kinderen. Is voor de ouder(s) ‘trouw’ een rekbaar begrip? Moet af en toe teveel drinken best kunnen? Is de omgang met elkaar vrijblijvend? Ben je erg snel ‘klaar’ met een ander? Zijn de ouders vooral druk met hun eigen leven? Moet je kerkgang ruim zien? Is met God leven vooral een zaak van de zondag? Komen we met de Bijbel alleen tot voorlezen in plaats van voorleven? Hoe ver durf je als ouders te gaan met je eigen keuzes, om het belang van je kind te dienen?”

Wees je ten diepste bewust van de kansen die met ónze keuzes te benutten zijn in het leven van onze opgroeiende kinderen. Onze keuzes kunnen bijdragen óf afdoen aan de prachtige ontwikkeling van kinderen. ‘.. niemand mag ze hinderen ...’ Ook niet de B.V. Ouder (uit. Ned. Dagblad, woensdag 22-06-2011, pag. 12).

Woorden om ter harte te nemen!

- Gezinsdagboek^{xxxviii}: **Houd een gezinsdagboek bij!**

Soms heb je even wat afstand nodig om te zien hoe mooi je gezin eigenlijk is.

Een gezinsdagboek kan je daarbij helpen. Schrijf er per dag 1 of 2 mooie momenten uit je gezin in op. Je verzamelt zo je eigen overzicht van kostbare hoogtepunten uit je gezin.

Je dagboek kun je meteen ook gebruiken om actiepunten of afspraken die je maakt over dingen in je gezin te onthouden. Dat helpt je om niet alleen te zeggen dat je iets veranderen wilt, maar het ook daadwerkelijk te gaan doen.

Top-tip: zijn je kinderen al iets ouder? Lees af en toe het schrift eens met hen door en vraag hen ook wat ze erin willen schrijven. Een mooie manier om met elkaar aan je gezin te bouwen!

c. Taakverdeling als ouders.

Het is belangrijk voor ouders om tijd te maken voor onderling overleg en afstemming. Zeker als het gaat om vraagstukken over de opvoeding van de kinderen.

d. ‘Goede ouder’-ervaringen

Besef wat er lukt in de opvoeding. Van het meeste gewone/normale/vanzelfsprekende tot het meest moeilijke, ingewikkelde, complexe in het dagelijks leven.

* OMSTANDIGHEDEN:

Zie opsomming in schema van Alice van der Pas.

Voorbeeld *m.b.t. school, een verhaal van ouders:*

“Sinds onze oudste zoon op school zit, behoort hij tot een groep van ongeveer 7 jongens die opvallend gedrag vertonen.

Vanaf groep 1 zijn diverse jongens geobserveerd en bij de overgang naar groep 3 hadden er al 3 Ritalin voorgeschreven gekregen.

In groep 3 hebben wij als ouders een aantal gesprekken gehad met de leerkracht over het gedrag van onze zoon bij de leerkracht die hij 1 dag in de week had. Dat hij zich bij deze leerkracht misdroeg hoorden wij pas, nadat het schooljaar al 3 maanden begonnen was.

We hebben echter niet toegestaan dat hij psychologisch of pedagogisch getest zou worden door een orthopedagoog. Wel hebben wij de leerkracht erop gewezen eerst een leerplan of verbeterplan voor te schrijven. Ook het maken van duidelijke afspraken hebben we als idee aangedragen. Aan het einde van groep 3 hebben nog eens 2 kinderen Ritalin voorgeschreven gekregen.

Aan het begin van groep 4 was het dan echt raak en wilde de school ons min of meer dwingen gehoor te geven aan het extern laten onderzoeken van onze zoon.

Daar onze zoon goed in z'n vel zit, prima en rustig slaapt, vrolijk en blij is, goede cijfers haalt en met duidelijke afspraken goed te sturen is, vonden wij het als ouders niet noodzakelijk om hem te laten onderzoeken.

Toen de intern begeleider (ib'er) de uitspraak deed dat onze zoon op 12 à 13 jarige leeftijd zal gaan ontsporen als we hem niet zouden laten onderzoeken, was voor ons de maat vol.

In een brief aan de directeur van de school hebben we puntsgewijs onze bevindingen over het verloop uiteengezet en dat we dergelijke intimidatie niet op prijs stellen. Als reactie op onze brief zijn we uitgenodigd voor een gesprek op school. In dit gesprek hebben we duidelijke afspraken gemaakt om het ongewenste gedrag met consequente straf of beloning aan te pakken.

Inmiddels zit hij in groep 6, presteert hij goed bij alle vakken en zijn er geen gedragsproblemen meer in de klas. Deels heeft de aanpak geholpen, deels is hij over zijn drukke gedrag heen gegroeid. Tijdens de gymlessen ontstaat er soms onenigheid over een wedstrijd tussen de jongens in de kleedkamer waar onze zoon ook aan mee doet.

Als ouders vinden wij het belangrijk dat kinderen zich goed voelen, goed slapen en goed presteren. Dat ze daarbij wel eens druk en wild doen hoort bij het kind zijn.

Voor het opvoeden van een kind is geen handboek, ieder kind is uniek, echter er zijn wel een paar terugkomende aspecten die gehandhaafd moeten worden. Hierbij zijn **rust**, **regels** en **regelmaat** vaste ingrediënten, maar daar hoort Ritalin voor ons niet bij!"

Met dank aan de ouders voor deze inbreng en dit voorbeeld van handelen van ouders t.b.v. hun zoon.

Aantekeningen:

- rust, reinheid, regelmaat, aandacht
- sociaal netwerk, taakverdeling, metapositie, ‘goede ouder’-ervaringen (schema van Van der Pas)
- een stevige dosis durf, flexibiliteit, geduld en incasseringsvermogen^{xxxix}; in het verlengstuk van opvoedtechniek, doctrines/opvoedvisies, financiële middelen en/of transport/logistiek/communicatie > wat is jouw wijze van aanpak in de actuele opvoedsituatie (n.a.v. Klep, 2011; p. 143)?
- In een artikel “Wat heet (nog) ouderbegeleiding? Falend ouderschap en ouderbegeleiding – aandacht voor eigen blokkades” (Cottyn, 2011) geeft auteur het volgende advies: benader de situatie van ouders door ‘veelzijdig te kijken’, door een ‘blikverbreding’, door ‘veelzijdige inleving’, door je als ouderbegeleider ‘triadisch op te stellen’: rekening houdend met de ouder, de opvattingen van de omgeving (‘wat men vindt’!) en met mijn eigen persoon. Een triade zou m.i. ook kunnen zijn: God – ouders – kerk; kind - ouders – familie/ buurt/school; God – de naaste – ik-persoon (het grote gebod!).

Vaderschap (korte aantekeningen):

- De Amerikaanse hoogleraar Brad Bushman presenteerde op 20 juni 2011 onderzoeksresultaten naar het verband tussen agressie en gewelddadige videogames. “Uit de onderzoeken blijkt dat het spelen van gewelddadige videogames leidt tot agressieve en boze gevoelens. Ook gaan de hartslag en de bloeddruk omhoog”. Hij geeft een eigen voorbeeld: “Bushman vindt het ook belangrijk dat ouders het gesprek aangaan met hun kinderen. Ik heb zelf ook drie kinderen. Toen mijn zoon veertien werd, vroeg hij een veertienplusspel voor zijn verjaardag. Ik heb op internet gekeken wat het was en ik vond het te gewelddadig. Toen ik aan mijn zoon uitlegde waarom ik het spel niet voor hem wilde kopen, begreep hij dat wel”^{xl}.
- Roger Federer (toptennisser, rooms-katholiek): Hij werd in 2009 vader van een tweeling Myla en Charlene. “Het vaderschap is een inspiratiebron gebleken. Al snappen ze nog niet precies wat ik doe, ze herkennen me wel en moedigen me aan. Ik vind het prachtig. Het sterkt me”, aldus Federer in een interview aan persbureau GPD. Volgens Jan Siemerink (oud-tennisser, captain Davis Cup) zegt: “Voor Federer is zijn gezin het belangrijkste in zijn leven. Voor de geboorte van zijn tweeling draaide alles om het tennis, nu is dat anders. Hij wil vooral nog genieten op de baan”^{xli}.
- *“Ik vertelde een andere vader dat ik altijd gestrest en chagrijnig thuiskom uit mijn werk. Mijn vrouw baalt daar heel erg van en ik eigenlijk ook. Hij had dat ook, maar heeft er iets op bedacht: het laatste half uur van zijn werkdag maakt hij altijd zijn hoofd leeg door lijstjes te maken en de volgende dag voor te bereiden. Dat doe ik nu ook. In het begin kostte het wel moeite maar nu gaat het vanzelf en ik kom veel en veel meer ontspannen thuis.”^{xlii}*

(Pleeg)moederschap (aantekening):

Hijlje Vink^{xliii} schrijft in ‘*Verknocht aan God*’: “Dat wij een pleeggezin zijn, heeft mijn relatie met Hem gepokt en gemazeld. Het kan ook bijna niet anders. Elf blijvers in ons gezin en 34 kinderen die kortere of langere tijd bij ons woonden, met ieder een eigen verhaal, dat vraagt veel van je. Ik kan dat niet alleen. Het ‘pleegmoeder zijn’ heeft mijn denken over God gekleurd in schitterende kleuren”.

“Eerlijk gezegd vind ik dat ik daar (d.w.z.: het pleegmoederschap) mooier van wordt, omdat ieder kind iets anders in mij oproept. En kom ik als mens pas goed tot mijn recht, want er wordt een beroep gedaan op al mijn gaven en al mijn eigen aardigheden”.

Bijbelse vrouwen, zoals de Samaritaanse vrouw (doet haar denken aan de moeder van Metta), of Rachab (doet haar denken aan Leila) of Ruth (Brenda) geven haar aanknopingspunten in de levens van haar pleegkinderen. Het geeft ook een wereldwijde verbintenis. Prachtig verhaal, waarin Hijltje Vink naar voren komt als een bewogen, betrokken (pleeg)moeder^{xliv}.

Literatuur/referenties:

- Bolt, Arjan (2006) – *Het gezin centraal. Handboek voor ambulante hulpverleners* – Uitg. SWP, Amsterdam – ISBN 978 90 6665 655 0⁴
- Cottyn, L. (2011) – Wat heet (nog) ouderbegeleiding? Falend ouderschap en ouderbegeleiding – aandacht voor eigen blokkades; in: *Ouderschapskennis* 14;2:133-154 – Uitg. SWP, Amsterdam. ISSN 2210-7398. Tijdschrift voor ouderbegeleiders en opvoedondersteuners.
- Dekker, Cees & Reinier Sonneveld (red.) (2010) - *De Crux – Christenen over de kern van hun geloof* .; Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief; ISBN 978 90 5881 50 9; pag. 210-221 Hijltje Vink: Verknocht aan God.
- Noort, Dick - ‘Jongeren bezorgen werkgevers kopzorgen’ – *Ned. Dagblad* ,14-06-2011.
- Pas, Alice van der (1996) – *Naar een psychologie van ouderschap. Besef van verantwoordelijk-zijn* – R’dam: Ad. Donker; ISBN 90 6100 423 3.
- Pas, Alice van der (2001) – *De weerbarstige praktijk van alle dag* – Amsterdam: SWP; Zestien Vlaamse en Nederlandse ouderbegeleiders laten zien hoe zij te werk gaan. ISBN 978 90 6100 438 7.
- Pas, Alice van der (2009) – *De interventiefase - Keuzes en kansen* – Amsterdam: SWP; ISBN 978 90 6665 649 9; Handboek Methodische Ouderbegeleiding 6.
- Pas, Alice van der – *Handboek Methodische Ouderbegeleiding*, 10 delen - Amsterdam: Uitg. SWP.
- Raadt, B. de & C. Hoogervorst (2006) – Het recht van ouders op een rechte rug; in: *Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding* – jaargang 9; maart 2006; nr. 1; pag. 12-18 - Amsterdam: Uitg. SWP.
- > overgenomen in: *Tijdschrift Kinderverpleegkunde*, 12^e jaargang, nov. 2006, nr. 4; pag. 8-11.
- Raadt, B. de, E. Wijers, dr. A. Beishuizen (2009) – Ouders en een ernstig ziek kind ‘coping’ bij hoge en langdurige stress; in: *Ouderschap & Ouderbegeleiding (O&O)* - jaargang 12, nr. 3, oktober; pag. 225, 293-300 - Amsterdam: Uitg. SWP - ISSN 1387-9006.
- > overgenomen in: *Tijdschrift Kinderverpleegkunde* (2010) 16; 3:22-25; sept.
- Raadt, Bob de (2011) – *Cursus ‘Ouders, ouderschap & ouderschapsontwikkeling’ in christelijk perspectief*; reader.
- Stortenbeker, T. (1995) – *Als David je vader is; over problemen door gezagsrelaties en gezagsverhoudingen binnen het gezin* – Leiden: Groen; ISBN 90-5030-588-1.
- Weile, Katie Lee (2011) – Ouderschap: een wilde rit in de achtbaan – ongeloof, glorieus, ellendig, aangrijpend en intens ...; in: *Ouderschapskennis* 14;2:102-117; SWP, A’dam.
- www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap

⁴ Met name: pag. 290-346; hoofdstuk 6: Werken aan verandering in het gezin.

LES 3

Bijbels ouderschap / ouders-ouderschap in de Bijbel:

3.1. Wijs ouderschap:

- Lees in **1 Koningen 3**: Koning Salomo komt na het overlijden van zijn vader koning David op de troon. Hij voelt zich nog erg ongemakkelijk in deze nieuwe functie: klein, als een kind. Als hij in een droom met de Here God in gesprek raakt, vraagt hij om *wijsheid*. Die wijsheid heeft hij hard nodig als twee vrouwen (prostituties) bij hem komen. Beide vrouwen zijn bevallen van een zoon, doch één van de vrouwen is tijdens de slaap op haar zoon gaan liggen. Dit kind heeft dit ongeluk niet overleefd. De moeder heeft vervolgens het dode kind verruild met het levende kind van de andere vrouw. Als het daglicht doorgebroken is ziet de andere moeder het dode kind en ontdekt zij dat dit niet haar zoon is. Er ontstaat een ruzie, een getouwtrek en de vrouwen vragen Salomo om een wijs besluit: van wie is dit dode kind en wie is de moeder van het levende kind. Lees de ontknopning van dit drama in 1 Kon. 3: 26-27. Een wijze moeder, op en top!
- In Marcus 7: 24-30 staat het verhaal van de Syro-Phenicische vrouw (Griekse), die voor haar kind pleit bij de Here Jezus: “de moeder kwam tot Hem en viel Hem te voet (:25)”. Door haar vastberadenheid, door haar reactie en haar vertrouwen in de Here Jezus, geneest Jezus haar dochter: “En toen zij naar huis gegaan was, vond zij het kind te bed liggen en de boze geest uitgevaren (: 30)”. Zie ook Matth. 15: 21-28.
- De weduwe van Naïm (Lucas 7: 13): pleitbezorging door een moeder.
- Lees 2 Koningen 4:8-37; 8:1-6 > de vrouw, later: moeder, uit Sunem.
- Zie de ervaringen van Jozef en Maria als ouders (in de Evangelieën van Mattheüs, Marcus, Lucas en Johannes).
- Jaïrus als vader: Lucas 8: 40-56.
- Vanuit het gevoel van vriendschap en verantwoordelijkheid voor de naaste: dit voorbeeld > : 2 Samuël 9: het verhaal van Mefiboseth, de zoon van Jonathan, die door een val van de trap aan beide voeten verlamd was geraakt. Hij was de enige overlevende in zijn familie en hij was bang voor de nieuwe koning/heerser, d.w.z. David. Eigenlijk was hijzelf troonpretendent, omdat zijn opa Saul was; eerder Koning van Israël. David en de vader van Mefiboseth, Jonathan waren zeer goede vrienden en om die reden ging David na de dood van Jonathan voor de zoon van zijn vriend zorgen.
- Abba , vader: Vaderschap van God^{xliv: xlv}
 - Marcus 14:36 > (Jezus) zeide: Abba, Vader, alles is U mogelijk
 - Rom. 8:15 > door welke wij roepen: Abba, Vader.
 - Galaten 4:6 > “En omdat wij Zijn kinderen zijn, heeft God de Geest van Zijn Zoon in ons hart gegeven, zodat wij God echt kunnen aanspreken met ‘Vader’, Abba’. (7) U bent dus niet langer slaven, maar Gods eigen kinderen’.
 - Deut. 32:6 > Is Hij niet uw Vader, die u geschapen heeft.
 - Psalm 89:27 > Gij zijt mijn Vader, .. de rots van mijn heil
 - Jesaja 63:16 > Gij immers zijt onze Vader
 - Matt. 6:8 > uw Vader weet, wat gij van node hebt, eer gij Hem bidt (:32; Luc. 12:30)
 - Joh. 8:54 > mijn Vader is het, die Mij eert
 - Joh. 15:9 > Gelijk de Vader Mij heeft liefgehad.

Eigenschappen van God zijn:

- Schepper: Hand. 17:28, Jesaja 64:8
- Verzorger: Matt. 7:11

- Vriend en Raadsman: Jeremia 3:4, Jesaja 9:6, Ps. 73:24
- Verbeteraar: Hebr. 12:5,6,8,11
- Verlosser: Ps. 103:8, 12, 13
- Trooster: 2 Cor. 1:3
- Verdediger en bevrijder: Ps. 91:1-3
- Vader: 2 Cor. 6:18
- Vader van wezen: Ps. 68:6-7
- Vader van liefde: Joh. 16:27.
- Zie verder: Ps. 78:35-39 (geduldig), Joh. 2:1-11 en 19:25-27 (zorgzaam), Joh. 2:13-22 (heilig), Joh. 8:1-11 (vergevend); Luc.19:1-10; Joh. 12:1-8. (in: McClung jr, 1984; pag. 40).
- “zoals een moeder haar eigen kinderen koestert”, aldus Paulus in 1 Thess. 2:7, 11-12.

3.2. Websites over christelijke opvoeding, jeugd & gezin, geloofsopvoeding:

- <http://www.pastoralecounseling.org/Family%20Builders/>
- www.kopstoring.nl : speciaal voor jongeren vanaf 16 jaar die een psychische ziekte of een verslaafde ouder hebben; dit is een webcursus (Eleos – OptiMent). Doelen: Jongeren praten met andere jongeren over hun eigen gevoelens en behoeften, leren zij beter omgaan met de problemen van hun ouders en beter zorgen voor zichzelf.
- www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap
- www.familyfactors.nu : informatieve website met veel tips, werken o.a. via zogenaamde ‘gezinsnetwerken’^{xlvii}.
- www.kinderwerktimothaus.nl > cursusaanbod: kinderpastoraat, actief en creatief onderwijs, liefde en discipline e.a.
- www.christelijkopvoeden.nl > platform
- www.aandehand.nl > met artikelen, opvoednieuws, sitemappen
- www.radar-geloveninopvoeding.nl
- http://www.heartcry.nl/artikelen_opvoeding
- www.interkerk.info/kalenders.htm
- www.detijdvanjeleven.nu
- www.eo.nl/programma/hoedoejijdatnu/2010-2011/page/Hoe_geef_ik_mijn_kinderen_een_christelijke_opvoeding ; met videofragmenten/voorbeelden en suggesties.
- www.pastoralehulpverleningjongeren.nl
- www.meandmyhouse.nl Bert Reinds, orthopedagoog
- www.generatio.nu; Rob Hondsmark, verzorgt lezingen over vaderschap

3.3. Aantekeningen:

- **Tim Keller** schrijft in zijn boek *‘In alle redelijkheid’*^{xlviii} “Kinderen komen ter wereld in een staat van volledige afhankelijkheid. Ze kunnen geen zelfstandige, onafhankelijke wezens worden als hun ouders niet jarenlang een groot deel van hun eigen vrijheid en onafhankelijkheid opofferen. Als je niet toelaat dat kinderen je vrijheid in werk en ontspanning hinderen als je alleen tijd en ruimte hebt voor je kinderen als jou dat uitkomt, zullen je kinderen alleen fysiek volwassen worden. Op alle andere gebieden zullen ze emotioneel behoeftig, bezorgd en overafhankelijk blijven.... Je moet bereid zijn hun afhankelijkheid binnen te gaan zodat zij uiteindelijk de vrijheid en onafhankelijkheid gaan ervaren die jij hebt.
Alle vormen van levensveranderende liefde ten opzichte van mensen met serieuze behoeften zijn vormen van plaatsvervangende offers. Plaatsvervangend is de kern van de

christelijke boodschap. John Stott schrijft in *Het kruis van Christus* (1986) “Het wezen van de zonde is dat wij mensen onszelf op de plaats van God stellen, terwijl het wezen van de verlossing is dat God zichzelf op onze plaats stelt. Wij (...) gaan staan op de plaats die alleen God verdient; God (...) gaat staan op de plaats die wij verdienen”.^{xlix}

- **Floyd McClung jr.** schrijft (1984) dat gelovige vaders o.a.
 - geloven dat God de bron van leiding is, en dat alle christelijke vaders Gods stem zelf moeten leren verstaan,
 - de nadruk leggen op het Lichaam van Christus dat bestaat uit mensen die elkaar dienen, met de Heer in het middelpunt van ieders aandacht
 - moedigen anderen ertoe aan, van God afhankelijk te zijn
 - scheppen een sfeer van vertrouwen en genade, om geestelijke groei aan te moedigen

Verder geeft Floyd McClung een opsomming van aspecten die bijdragen aan een houding en uitstraling van liefde en vertrouwen:

- ruimte scheppen voor geestelijke groei, door anderen liefde en vertrouwen te betonen,
 - idem voor een gevoel van ‘erbij horen’, door anderen te betrekken bij belangrijke beslissingen
 - idem voor bewogenheid, door onze welwillendheid en zachtmoedigheid jegens anderen (te tonen)
 - idem voor gerechtigheid, door te erkennen dat God in elke situatie de benodigde kracht geeft
 - idem voor menselijke waarde en waardigheid, door tijd te nemen om naar anderen te luisteren e.a. Eerlijkheid, geloof, trouw, gehoorzaamheid aan God, veiligheid, blijdschap & vrede (shalom), eenheid, troost, (gevoel van) eigenwaarde, vrijgevigheid, Godvruchtigheid; pag. 109-110.
- **Stormie Omartian** geeft in haar boekje (1995) veel –eigen- praktijkvoorbeelden uit haar eigen gezin. Zij zelf komt uit een gezin waarin haar moeder forse problemen had, hetgeen flink effect had op Stormie in haar jeugdijaren. Haar moeder had psychische problemen en was erg gewelddadig (er was sprake van kindermishandeling; pag. 14-15). Zij behandelt uiteenlopende onderwerpen, plaatst daar een voorbeeldgebed bij en enige Bijbelgedeelten:
 - Het opdragen van je kind in God’s handen (Matt. 7:11; Psalm 103: 17-18; Jesaja 65:23; Ps. 127:3; 1 Joh. 3:22);
 - Hoe word jij een biddende ouder? (Joh. 15:16, Spreuken 20:7, Joh. 14:13-14, Ef. 6:4)
 - Het gevoel geven van geliefd en geaccepteerd te zijn (1 Joh. 4:9-11; Deut. 7:6; 1 Joh. 4:16; 2 Thess. 2:13; Efeze 1:3-6).
 - Het onderhouden van goede onderlinge familie-relaties (Matt. 5:9; Ps. 133:1; Romeinen 15:5-6; Rom. 12:18; 1 Cor. 1:10)
 - Worden wie je bent, zoals God je gemaakt heeft (1 Petr. 2:9; 1 Cor. 2:9; 2 Petr. 1:10; Rom. 8:28-30; Jes. 60:1).
 - Het belang van vergeven (Ef. 4:31-32; Matt. 6:14-15; Matt. 18: 34-35; Spreuken 19:11; Marcus 11:25).
 - Andere onderwerpen o.a.: taalgebruik van het kind, ervaren van de vreugde des Here, het juk van geschonden familiebanden, groeien in geloof; samen bidden met andere ouders.
 - Vertaal 1 Tim. 4:12 in handelend, voorbeeldgevend, inspirerend ouderschap (“in woord, in gedrag/wandel, in liefde, in de geest, in reinheid/puurheid”); in:

Omartian, p. 128. Zie ook: Ps. 24:3-5; 2 Tim. 2:20-21; Joh. 15:2; Jesaja 35:8-10; Spreuken 30:12.

- Efeze 6:4 heeft in de Engelse taal het mooie woord: 'training': oefenen, coaching, trainingsfaciliteiten, uithoudingsvermogen, doorzettingsvermogen. Hoe train je jouw kind in godsvrucht, in liefde hebben voor de Here, in dagelijkse omgang met de Vader in de hemel, dat Hij 'Onze Vader' in de hemel wordt/is > vertrouwelijk, zoals dat doorklinkt in het woord 'Abba'.

N.B.: Het woord 'training' vind ik plezieriger klinken dan het woord 'tucht'. 'Tucht' wordt vaak geassocieerd met 'slaan', 'lijfstraffen', met zwepen en met gesels. Zie voor een beschouwing over 'opvoeden en tucht': Pop (1991, 9^e druk; pag. 405-411).

Pawson (2007^l) spreekt in een toelichting op 'Efeze', dat volgzzaamheid of onderwerping aan elkaar in Christus, een fantastisch mooi bewijs van volwassenheid is. Een mooi voorbeeld van trainingsarbeid, dan wel het faciliteren van trainingsomstandigheden vond ik in een bericht over zwemmer Job Kienhuis: 'Van zoutzak tot rappe uitvinder'. Hij werkt mee aan een innovatieproject, waarbij technische snufjes en andere uitvindingen toegepast worden om zijn zwemstijl te verbeteren^{li}.

- Aanbevolen boekje als bijbelstudiemateriaal.

- **Drs P.D. Hofland** bespreekt in zijn boekje vragen t.a.v. geloofsopvoeding. Dat is de ontwikkeling van het geestelijk leven, in geest, ziel en lichaam. Daarbij geven de ouders het voorbeeld. In het gezin ervaren zij welke plaats God inneemt in het dagelijks leven. Het gaat daarbij om de kinderen te onderwijzen in de betekenis van Gods beloften. Ps. 78: 3,4. Geloven is een relatie onderhouden met de levende God. In de samenhang en in harmonie van de psychische functies als: waarnemen, denken, willen en voelen; ons denk-wils- en gevoelsleven. Geestelijke vorming vereist oefening en training. Geloofsopvoeding leert het kind wat vergeving is, het krijgt eerbied en ontzag voor de Here en verwondering voor wat Hij doet. Geloofsopvoeding vereist afhankelijkheid en verantwoordelijkheid. Het boekje van Hofland geeft aan het eind van elk hoofdstuk een handreiking voor gespreksgroepen en gespreksvragen. De onderwerpen in het boek zijn:
 - Wat is geloofsopvoeding?
 - Over de relatie met God.
 - Leren gehoorzamen.
 - God leren kennen (een positief Godsbeeld).
 - Kind en school.
 - Kind en jongere in de kerk.
 - Als jongeren afhaken ... ; dan kun je vragen stellen als: 'Hoe heb je als kind het geloof ervaren?', 'Wat heeft jou in de kerk/in het geloof aangesproken?' 'Hoe kijk je tegen het geloof van je ouders aan?' 'Zou je een relatie met God willen hebben?'

Het is belangrijk om stil te staan bij vragen over het leven met God, over de zin van het leven, over de samenleving, over grote levensvragen (gerechtigheid & rechtvaardigheid, naastenliefde, 'goed en kwaad', verwondering & betrokkenheid, Gods macht en majesteit in het universum/heelal/de schepping. Astronaut Jim Irwin leerde juist in de ruimte dat God een liefhebbend Vader is^{lii}, Zijn aanwezigheid in de schepping, zie Psalm 8 enz.). Opvoeden is: het Koninkrijk van God zoeken cq voorleven, voorbeelden tonen, openbaren/laten zien.

- **Ter Horst (1994)** reikt in zijn praktische boekje waarde(n)volle tips en uitgangspunten aan t.a.v. een uitgebreid opvoedterrein: de opvoeders, het kind, de omgeving en de werkelijkheid achter de omgeving.

Bij **'de opvoeders'** brengt hij vragen naar voren als:

- "Heeft het kind wel echte opvoeders?"
- "Heeft de opvoeder wat over voor deze kinderen?"
- Is de opvoeder open voor en gericht op de kinderen?"
- "Beheerst de opvoeder de grondvormen van opvoedingscontact: aanraken, verzorgen, spelen, eten en drinken, vieren, erop uittrekken, werken, leren, spreken.?"
- "Kan de opvoeder voldoende bijtanken?"
- ' *Wat moet er zo nodig gebeuren/veranderen?* Gericht op het mobiliseren van vitaliteit: perspectief bieden, vertrouwen geven en ontwikkelen, goed humeur, hoop hebben en bieden.

Bij **het kind** komen de volgende vragen naar voren:

- Is het kind helemaal fit?
- Voelt het kind zich wel veilig?
- Heeft het kind voldoende eigens?
- Komt het kind uit zijn of haar schulp?
- Kan het kind zich redden in zeer verschillende situaties: met aanraken, verzorgen, spelen, eten en drinken, vieringen en rituelen, met werken, leren, praten?
- Heeft het kind de tijd?

Stilstaan bij **omgevingsfactoren**:

- Heeft het kind een omgeving om groot in te worden?
- Hoe staat het met de volheid van de omgeving? T.a.v. de aanwezigheid van God, mensen, dieren, planten, de natuur-elementen.
- Is de omgeving geordend voor het kind? Qua tijd, en ruimte.
- Is de omgeving uitdagend genoeg voor het kind?

De **werkelijkheid achter de omgeving**:

- Zijn er indirecte, opvoedingsbelemmerende factoren vlak achter de omgeving? Teleurstellende verwachtingen? Opgekropte gevoelens? Onuitgesproken verwijten? Is er sprake van werkeloosheid?
- Zijn er verder liggende, indirecte opvoedingsbelemmerende factoren? Armoede? Denigrerende opvattingen in de samenleving, achterstelling, vooroordelen?

- De Internationale Bijbelbond (IBB) (www.ibbnl.org) (of : <http://www.laatdebijbelspreken.nl/webshop/producten/weergeven/180>) heeft een lessenserie samengesteld 'O, zit dat zo' – *Objectlessen, antwoorden op vragen van kinderen* waarin in verschillende delen de volgende vragen worden beantwoord:

- vragen over God;
 - vragen over God en de schepping;
 - vragen over God en de Bijbel;
 - vragen over God en de zonde;
 - vragen over God en Jezus;
 - vragen over God en mij;
 - vragen over God en de eeuwigheid;
- met daarnaast een overzicht van bijbelverhalen en bijbelteksten.

- **Don Schmierer** (2000) geeft als tips:

- Heb oogcontact met de persoon die spreekt,
- Luister naar gevoelens (emoties)
- Let op lichaamstaal
- Weiger om de ander te onderbreken
- Maak ruimte voor een gesprek

3.4. READER:

3.4.1. Meditatie – contactblad VEG De Ark

- Bob de Raadt (2011) - *Ouders onderweg* (Lucas 2: 40-52), meditatie; in: Informatieblad VEG De Ark, nr 301, 04-04-'11 tot 19-06-2011; pag. 2-4.

Ouders onderweg (Lucas 2: 40-52)

Op reis

Ze zijn op reis gegaan, naar de hoofdstad van hun land, met een belangrijk feest in het vooruitzicht. Vader en moeder met hun zoon. Zij zijn trots op hem, want hij is “krachtig opgegroeid”, hij bezit “wijsheid” en “God is hem genadig”. De bestemming is Jeruzalem, de stad met de tempel. Het is niet de eerste keer dat ze daar komen. Elk jaar, met Pasen, reizen zij naar de stad van David. Een reis waar een ieder naar uitkijkt, een feest waar je helemaal in opgaat, een plaats waar je totaal in ondergedompeld wilt worden, met het vooruitzicht van de tempel als hoogtepunt. *Wat betekent het Paasfeest voor ons en hoe geven we die betekenis door aan onze kinderen (Deut. 6:6-9)?*

Pasen betekent voor Jozef en Maria: het bloed op de deurpost, het geslachte lam, bescherming door Jahwe, de tocht uit Egypte en de lange reis naar het Beloofde Land. Het verwijst naar Gods aanwezigheid en leiding. Zijn reis met het uitverkoren volk van Israël.

Kind vermist

Jezus is inmiddels 12 jaar geworden en voelt zich thuis in de tempel; dichtbij de bron van kennis en levenswijsheid, bij zijn Hemelse vader. Blijkbaar hebben Jozef en Maria onvoldoende door hoe belangrijk dit bezoek aan de tempel voor hun zoon is.

Er gebeurt iets onverwachts. Als het feest voorbij is en de ouders de weg naar huis ingeslagen zijn, denken zij dat Jezus bij het reisgezelschap is.

Gewoon maar de gedachte: “het zal wel dat; hij zal wel bij die en die lopen! Leuk voor hem! Geen enkel probleem”. *Herkennen wij dit bij onze gedachten over onze kinderen?*

Weten wij wat onze kinderen bezighoudt? En wat belangrijk voor hen is? Kennen wij hen?

Maar aan het eind van de dag sluipt de onrust in hun gedachten. Jozef en Maria zijn hun zoon kwijt; hij is nergens te vinden. Ook niet in gezelschap van vrienden en bekenden. “Waar kan hij nou zijn?”, zeggen zij tegen elkaar. Dit hadden zij niet gedacht; ook niet van hem verwacht. Dat past niet bij hem.

Ongerust lopen Jozef en Maria de weg naar Jeruzalem terug. Ze denken niet meer aan het feest van de afgelopen dagen. De onzekerheid zit in hun hoofd: “Waar is hij? Er zal toch niets erg gebeurd zijn?” “Waar moeten we hem zoeken?” *Hoe gaat dat bij ons, als wij op een of andere manier ons kind ‘kwijt zijn’, als we zoeken naar de sleutel tot ons kind?*

Verlegenheid en verontwaardiging

In de tempel zit Jezus te praten met de Schriftgeleerden en de Farizeeën, de deskundigen van die tijd. Zij voelen zich niet op hun gemak, want deze jongeling stelt vragen en dat op een manier die hen bovendien met zijn antwoorden in verlegenheid brengt. “Wat een wijsheid heeft deze jongen! Bovennatuurlijk scherp is hij”. Zij zijn verbaasd over zijn verstand en zijn antwoorden. Daar kunnen zijn ouders trots op zijn. *Hoe uiten wij waardering aan onze kinderen? Op welke manier kunnen hun talenten tot ontwikkeling komen?*

De geleerden hebben echter geen besef dat diezelfde ouders hun kind kwijt zijn en al drie dagen aan het zoeken. Tegenwoordig zou er allang een SMS-alert uitgezonden zijn.

Dan komen Jozef en Maria binnen in de zaal waar Jezus zit; misschien buiten adem van het lopen, waarschijnlijk blij dat zij hem eindelijk gevonden hebben. Zouden zij flarden van het gesprek tussen de geleerden en hun zoon opgevangen hebben? Zouden zij iets gemerkt

hebben van de verlegenheid van de schriftgeleerden met de wijsheid van hun zoon? Zouden zij als ouders iets gehoord hebben van zijn intelligente vragen?

De schrift zegt dat de ouders “versteld stonden” en een verwijt maken naar hun zoon: “Kind, waarom hebt Gij ons dit aangedaan?” Een herkenbare reactie die ook uit onze mond zou kunnen komen. Daar klinkt de “smart” in door, onrust en soms onmacht; ten diepste is dit de liefde en de goede zorg die ouders hebben voor hun kind. Een alledaagse reactie van ouders. Daarnaast is er de verwarring en het niet begrijpen als hun zoon zegt: “Waarom hebt gij naar mij gezocht? Wist gij niet.....!” Nee, eigenlijk wisten de ouders dat niet. *Hoe kun je dat als ouders nou weten?* Daar is inzicht voor nodig, het diepgaand kennen van je kind: *luisteren, praten met je kind, spelen, samen activiteiten doen, van andere ouders leren.*

Ook dat is genade van de Vader, om in dat inzicht te kunnen groeien: *stilstaan bij je kind, hun ontwikkeling stimuleren, inzicht verwerven, je kind in de ‘tempel’ brengen.*

Groei in ouderschap

Ouderschap staat niet stil. Dat is een doorlopend groeiproces. Jozef en Maria komen daar gaandeweg achter. Zeker tijdens deze reis. Ouderschap onderweg!

Dat begon al met de aankondiging van de geboorte van Jezus bij Maria en bij de reactie van Jozef. Na de geboorte waren er de speciale bezoekers van het kind, was er die speciale ster en was er de waarschuwing om weg te vluchten. Wat hadden Jozef en Maria allemaal al meegemaakt met deze zoon! Zij hadden gemerkt dat ouderschap met vallen en opstaan doorgroeit; kijk maar naar Lucas 2:40, 51-52. *Moge ook onze kinderen opgroeien in wijsheid en grootte en genade bij God en mensen. En dat de Here ons onderweg daartoe de wijsheid mag geven.*

Bob de Raadt, 28-02-2011.

3.4.2. Ouderschap bij ernstige ziekte van hun kind en i.g.v. verlies/rouw door het overlijden van hun kind^{liii}:

Herdenkingsdienst Sophia kzh op 18 juni 2011

Toespraak van een moeder (met toestemming overgenomen van ouders^{liv,lv})

Ja... daar sta ik dan hier op deze herdenkingsdienst

Vol emotie door mijn herinneringen... en het herkennen en delen van uw verdriet.

Vier jaar geleden overleed onze dochter Laura hier op de i.c. Vier jaar... het lijkt zo lang... maar het voelt zo kort! Ik weet nog goed hoe dubbel het voelde toen wij 3½ jaar geleden hier kwamen voor de herdenkingsdienst. Het binnenkomen in het ziekenhuis voelde zo vertrouwd maar ook zó confronterend... “Hier is ons kind gestorven”. De bekende route door de hal naar de liften om naar de ic te gaan was nu anders geworden. Halverwege de hal de trap op naar de zaal voor de herdenkingsdienst! Het voelde zó anders! ... zo leeg maar ook zo dichtbij...

Mijn naam is Marian Langejan. Ben getrouwd met Gejo en wij hebben 4 kinderen gekregen. Drie zoons die nu 15, 7 en 6 jaar oud zijn en onze dochter Laura. Zij is 9 jaar geworden. Onze Laura werd geboren als 2^e kindje in ons gezin. Na een aantal maanden vermoedden wij een ontwikkelingsachterstand en na onderzoek bleek ze spastisch te zijn aan beide armen en benen. De oorzaak van deze motorische handicap is nooit gevonden. Ze leerde nooit kruipen, zitten of lopen en ook haar spraak kwam niet opgang. Ondanks haar beperkingen was Laura weinig ziek en een vrolijk meisje! Na een tandartsbehandeling onder narcose rond haar 4^e jaar werd ze ziek. Ze moest opgenomen worden met enorme motorische onrust die niet in de hand te houden was. Met

medicatie werd ze slapend gehouden totdat de onrust geleidelijk weer afnam. Er volgden nog meer opnames met deze bewegingsstoornis die steeds moeilijker te behandelen was en steeds langer duurde. Wat heeft ze gevochten samen met ons en met Gods hulp kwam ze er tóch steeds weer bovenop! We stonden dan samen met familie, vrienden en óók de artsen versted van dat dappere meisje in haar stoel met die stralende lach! En hoewel haar lichamelijke conditie achteruit ging bleef ze vrolijk en vol levenslust.

Toen kwam dan toch de opname waar we bang voor waren, haar situatie verslechterde en medische grenzen werden bereikt. Wij hebben toen in vertrouwen op God, haar leven in Zijn hand gelegd. Hij heeft haar op 27 maart 2007 thuisgehaald. ... De grond zakte onder onze voeten weg en een enorme golf van pijn, verdriet en gemis overspoelde ons vanaf die dag...

De eerste tijd kregen we veel aanloop van familie, vrienden en haar verzorgers die ook een weg moesten zoeken in het gemis van haar en de kontakten met ons... Mijn man vond afleiding op het werk. Even weg uit huis waar de sfeer van verdriet en gemis zo zwaar op hem drukte. Niet dat het verdriet er niet was maar het werk gaf hem afleiding. Ik wilde alleen maar thuis blijven, gewoon even niks. Ik voelde me verdoofd en was mezelf kwijt. Wilde het liefst mijn bed in gaan en er voorlopig niet uitkomen.

Door onze jongens was er toch een dagritme en daar had ik mijn handen vol aan. Onze kinderen die ook zo voelen dat papa en mama niet bereikbaar zijn door intens verdriet en je daarom ook ontzien en toch ook zo vol zitten met vragen. Wat fijn dat er soms gebeld werd door iemand die iets met de jongens wilde gaan doen. Want wij hadden even geen energie. Wat doet het goed als men naast je komt zitten om te luisteren. Langzaamaan kwam de tijd dat het naar ons luisteren en ons verhaal vertellen plaats maakte voor weer dingen te gaan ondernemen. Die verjaardag in de familie, een zeilwedstrijd gaan varen of dat concert bijwonen met een vriendin.

Na een aantal maanden bemerkte ik dat mensen soms dachten: "ik zal er maar niet naar vragen want dan wordt ze verdrietig" Nee! Ik wórd niet verdrietig, het verdriet zit in mij! Dat draag ik voorgoed met mij mee. Dus zeg het maar gewoon als je het moeilijk vind wat je moet zeggen dat doet ons zoveel meer goed dan het te negeren of te ontwijken.

In onze huiskamer staat een gedenkkastje met aandenkens aan haar en een mooie foto van Laura erop. Uren heb ik gewerkt aan 3 foto collages voor aan de muur boven haar kastje. Foto's van onze jongens met Laura. We vinden het zo belangrijk dat ze bij het opgroeien foto's blijven zien van hoe het is geweest met hun zus Laura in ons leven. Ook gedichten en teksten hebben we erin verwerkt. Steeds als er iets af was zocht ik weer iets anders om met haar bezig te zijn want dat was ik tijdens haar leven toch ook steeds?!

De vlinder heeft voor ons vanuit ons christelijke geloof een bijzondere betekenis gekregen. Eerst is er de rups die gebonden is aan de aarde. Dan verpopt hij zich in een cocon (de dood) en dan verschijnt er een prachtige vlinder die vrij kan vliegen. In haar gedenksteen hebben we veel van onze gevoelens gelegd. Onze handen zijn gefotografeerd die een vlinder loslaten... onze vlinder, op weg naar het licht. Een volmaakt nieuw begin! Wat waren onze gevoelens dubbel toen haar gedenksteen klaar was en hij geplaatst kon worden. Eindelijk iets zichtbaars maar ook zó definitief en confronterend!! De frequentie waarmee wij haar plekje bezoeken is in de loop der tijd wel wat afgenomen. Eens in de zoveel tijd gaan we met het gezin of wij als ouders soms samen, soms apart. Het graf is de plaats waar wij haar geliefde lichaam hebben achter moeten laten, de plaats om even " écht stil " te staan en waar ook het verdriet om het gemis eruit komt. Maar het troost ons dat we ooit weer bij elkaar zullen zijn! In onze rouw hebben we geleerd elkaar de ruimte te geven om het ieder op onze eigen manier te doen. Soms huilen we samen,

soms was ik de schouder voor mijn man of hij voor mij. Mijn manier van rouwen hoeft niet de manier van rouwen voor mijn man of kinderen te zijn. Ieder doet het op zijn manier en dat is goed. Ook onze jongens die in leeftijd behoorlijk verschillen gaan op hun eigen wijze met het verlies van hun zus om. Onze oudste zoon was toen 11 jaar en voor hem is het zoveel moeilijker en gevoeliger dan voor onze andere jongens die haar alleen op jonge leeftijd hebben gekend. Zij waren toen 1½ en 3 jaar oud. Toch zijn zij nu heel open tegen vriendjes en vertellen dat ze een zus hebben gehad die ziek was en nu in de hemel is. Onze oudste zoon zit nu in de pubertijd en wil er niet over praten. Daar hebben we onze zorgen om. Soms gaan we 1 op 1 iets met hem doen en dan vragen we ernaar maar het blijft moeilijk.

We hebben aan familie & vrienden laten weten dat haar geboortedag en sterfdag dagen zijn met veel herinneringen aan onze dochter die we graag met hen willen delen. Op haar geboortedag gaan we iets leuks doen met ons gezin en de jongens mogen kiezen wat. Ten slotte zouden we anders een verjaardag vieren, nu maken we er een fijne dag van. Op haar sterfdag staat ons huis open voor familie en vrienden om samen met ons haar leven te gedenken. En wat doet het goed als men komt... iedere gedenkdag bedenk en maak ik een aandenken aan haar als dank voor het medeleven. Een gedichtje verwoordt onze gevoelens van gemis maar óók van dankbaarheid om wie ze was en is geweest! We delen zo een lach en een traan...

In de afgelopen jaren leerden we weer genieten met ons gezin van uitstapjes. Dat gaat soms met ups en downs. In het begin voelden we ons schuldig dat we zo maar weg konden gaan en het duurde wel enige tijd voordat er ruimte in ons hart kwam om te kunnen genieten. Het verdriet en de pijn die alles overheerst is verzacht en we zijn dankbaar dat het goed met ons mag gaan al is er soms plotseling een gevoel, een herinnering of geur waardoor we het intense verdriet en gemis weer heel sterk voelen! Maar óók dan is God daar en houdt ons vast, troost ons en geeft ons de kracht om verder te gaan met dierbare en kostbare herinneringen aan onze prachtige dochter/zus die ons en anderen zoveel geleerd heeft in haar korte leven. Door haar ben ik met mijn verpleegkundige achtergrond gaan werken in een logeershuis voor meervoudig gehandicapte kinderen. Ik ben dankbaar dat ik voor deze bijzondere kinderen mag zorgen! Het vult een leegte in mij en dat voelt goed! Dit groot verdriet, dacht ik, gaat nooit voorbij. Zo was het ook, omhangen deed het mij! Tot alledaagse dingen mij gaven te verstaan: Verdriet gaat nooit voorbij. Zelf moet ik verder gaan.

Ik wil eindigen met een gedicht waarin ik verwoord wat ik voel nu na 4 jaar zonder onze dochter in ons gezin.

Wereld sta even stil.
Het is nu 4 jaar geleden.
Na ruim 9 jaar voor haar te hebben gezorgd
is onze Laura overleden.
En de wereld draait door...
Elke dag gebeuren er vreselijke dingen.
Het een overschaduwet het andere.
Ik draai gewoon mee met jullie.
En alle feestdagen gaan gewoon door...
Ik doe boodschappen,
geef aandacht aan,- leef mee met.
Maar terwijl ik met jullie meedraai,
staat mijn wereld soms even stil...

En ik vraag alleen maar
 even een moment,
 of een uur stil bij mij te blijven staan.
 Sta naast me, houdt me vast...
 en noem haar naam.
 Nodig me uit om te zeggen
 dat het veel en veel erger is
 dan ik me had kunnen voorstellen.
 De dood van mijn lieve kind.
 Sta even stil...
 bij mijn pijn, en haar dood.
 Daarna loop ik weer met je mee.
 Maar vergeet nooit,
 dat ik vier kinderen heb.
 Waarvan er een niet meer tastbaar aanwezig is.
 Wat mis ik dit kind.
 Ik kan niet anders dan soms
 stilstaan in een ronddraaiende wereld...

3.4.3 : Preektekst: over David en zijn vaderschap/ouderschap. Wordt ter plaatse uitgereikt (huiswerk, ter lezing, ter informatie). Gegevens:

- Raadt, B. de (2006) – “*David als vader*”, over ouders in de bijbel en ouderschap nu – Alblasterdam: St. De Vaste Burcht, ISBN-10: 90-77712-26-7.

3.5. Literatuur:

- Bevere, John (2004) – *Nader tot de Vader – een leven in de intimiteit met God* – Nieuwleusden: Elia Stichting.
- Brown, P. (2002) – *Voor een heel bijzondere MOEDER* – Groningen: Mondria Uitgevers.
- Christenson, Larry (1974) – *Het christelijke gezin* – Hoornaar: Gideon.
- Hofland, drs. P.D. (1998) - *Kind, jongere en geloof. Een handreiking voor ouders en opvoeders in gezin, school en kerk* – Heerenveen: Uitg. J.J. Groen en Zoon; ISBN 90-5030-869-4.
- Horst, W. ter (1994, 4^e druk) – *Het herstel van het gewone leven; een handreiking aan de alledaagse opvoeders in de problematische opvoedingssituaties en hun begeleiders* – Groningen: Wolters-Noordhoff; ISBN 90-01-40682-3; Orthovisies nr.5.
- Horst, W. ter (2008) – *Christelijke pedagogiek als handelingswetenschap; een paradigma* – Kampen: Kok; ISBN 978 90 435 1498 9.^{lvi}
- IBB (2003) – *O, zit dat zo – Objectlessen, antwoorden op vragen van kinderen* – Culemborg: IBB; www.ibbnl.org ; ISBN 90.323.1132.8.
- Karsen, G. (1993) – ‘Moeder Maria – een weduwe die verzorgd achterbleef; in: *Mensen rondom Jezus’ dood en opstanding* – pag. 9-13 - Kampen: Kok; ISBN 90 242 6830 5.
- Narramore, Bruce (1972, 1983 – Ned. vert.) – *Ouderschap in bijbels perspectief. Positief christelijk ouderschap in een moderne samenleving* – Utrecht: Novapres; ISBN 90 6318 022 5.
- Omartian, Stormie (1995) – *The power of a praying parent* – Kingsway Publications Eastbourne/Harvest House Publishers. ISBN 0 85476 640 5.
- Pop, F.J. (1964, 1991 9e druk) – *Bijbelse woorden en hun geheim; verklaring van een aantal bijbelse woorden* – Zoetermeer: Uitg. Boekencentrum BV; ISBN 90 239 121 7; pag. 405-411^{lvii}.
- Raadt, B. de (2001) – *Over ademnood en mantelzorg(teams)* – Rotterdam: AZR/SKZ (Protocol voor proefneming met de inzet van mantelzorgteams in het kader van thuisbeademing en tracheaanulezorg; een psychosociale optie vanuit de transmurale zorg). ISBN/EAN 9789077712-35-1 (Alblasterdam: Stichting De Vaste Burcht; 2007).
> geplaatst op: www.canule.nl (febr. 2007).
- Raadt, B. de (2005) – Jongeren, thuisbeademing en medisch maatschappelijk werk, in: *Wheels flits*, Informatiemagazine van de Stichting ‘On Wheels’ – Maasdijk: Stichting On Wheels; jaargang 7, nr. 13, pag. 15-16

- Raadt, B. de (2006) – *Levensbeschouwing, veerkracht en identiteit. Ouderschap in een medische stroomversnelling. Systeemtheoretische aspecten bij ouderbegeleiding in een academisch kinderziekenhuis.* – Rotterdam: Erasmus MC/Dienst Psychosociale Zorg – Medisch Maatschappelijk Werk. Eindwerkstuk voor Interactie-Academie Antwerpen; opleiding ontwikkelingsondersteuning (incl. ouderbegeleiding en opvoedingsondersteuning). ISBN –10: 90-77712-32-1; ISBN-13: 978-90-77712-32-0 > Uitg. Stichting De Vaste Burcht (St. DVB), Alblasterdam
- Raadt, B. de (2010) – in: *Ouderschapskennis* 13/3:231; Uitg. SWP/Amsterdam: recensie: ‘Duidelijke ouders. Ouderschap in een verwarrende tijd’ (J. Terpstra, Boekencentrum/Zoetermeer; 2008).
- Schmierer, Don & Lela Gilbert (2000) - *Wat is de taak van en vader?* – Middelburg: Stichting Petra; ISBN 9789074214117.
- Terpstra, J. (2008) – *Duidelijke ouders. Ouderschap in een verwarrende tijd*’ - Boekencentrum/Zoetermeer^{lviii}.
- Trobisch, Walter A. (1962, Ned. Vert. 1966) – *Ik had een meisje lief; een vertrouwelijke briefwisseling* – Kampen: Kok. ISBN 90 210 4402 1.
- Vriese, Jef de (2011) – *De vaderloze maatschappij* – in: Contactblad VEG De Koningshof, juli-aug. 2011; pag. 4-9 (*pleidooi voor actief vaderschap, met veel tips*).
- Young, W. Paul (2007, Ned. Vert. 2008) - *De uitnodiging* – Kampen: Kok; ISBN 978 90 435 1550 4; roman.^{lix}
- www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap

3.6. Huiswerk/opdracht:

- Lees het gedeelte over de *vrucht van de Geest* in Galaten 5:22 > *de vrucht van de Geest is liefde, blijdschap, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid en zelfbeheersing*. Op welke manier kun je als ouders werken vanuit deze vruchten in de dagelijkse opvoeding? Hoe vertaal je deze vrucht van de Geest in concreet ouderschap? Hoe kun je deze vruchten aan je kinderen onderwijzen/bekend maken? Hoe kun je hen hiermee vertrouwd maken?

LES 4

De talen van liefde van kinderen

Gary Chapman bespreekt vijf liefdestalen van kinderen:

1. lichamelijke aanraking
2. positieve woorden
3. tijd en aandacht
4. cadeaus
5. dienstbaarheid

Lichamelijke aanraking:

Knuffelen, kussen, op schoot zitten, op schoot voorlezen, optillen, spelen, op de schouders nemen, samen dansen. Zachtjes de rug, een arm of een schouder aanraken; Iemand noemde deze 'kind'behoefte aan fysieke aanraking: 'huidhonger'. Een mooie term voor 'affectie', 'genegenheid', tederheid, omarming.

Dat aanraken kan gebeuren tijdens de dagelijkse verzorging van het – jonge – kind (bij het aan- en uitkleden), bij het in en uit de auto halen, in de buggy zetten, of bij het naar bed brengen

Positieve woorden:

“Wat een mooie krullen heb jij!” “Dat heb je goed gedaan!”

Tijd en aandacht

Onverdeelde aandacht, een bal naar elkaar toe rollen, voorlezen, op schoot zitten, samen piano spelen/voetballen/wandelen/huiswerk maken.

Cadeaus krijgen:

Het kind leert “Dank u wel” zeggen; leert het cadeau goed te verzorgen/te behandelen; laat het cadeau trots aan andere mensen zien (bijv. de leerkracht of aan opa/oma).

Dienstbaarheid:

Als uw kind dankbaar is voor door u bewezen diensten (het kind geholpen met huiswerk maken en daardoor heeft het kind een goed cijfer gekregen; band geplakt en nu kan het kind weer fietsen; even samen een liedje gezongen en het kind gaat weer opgelucht z'n gang) kan dat een uiting zijn van de manier waarop hij liefde ontvangt; uw aandacht waardeert!

Beleving: “Mijn vader/moeder houdt van mij!”

Ter herinnering: kenmerken van uw kinderen:

- het zijn kinderen
- zij hebben de neiging zich als kinderen te gedragen
- kinderlijk gedrag is vaak onaangenaam
- wanneer ik mijn deel als ouder doe en van hen houdt, ondanks hun kinderlijk gedrag, zullen zij opgroeien en hun kinderachtigheid opgeven
- bij voorwaardelijke liefde voelen zij niet dat de ouder echt van hen houdt. Dit zal hun zelfbeeld beschadigen, hun gevoelens van onzekerheid geven en hen er letterlijk van weerhouden meer zelfbeheersing te krijgen en zich volwassener te gedragen. Hun ontwikkeling en gedrag is zowel hun verantwoordelijkheid als de verantwoordelijkheid van de ouder.
- Als ouder ben je verantwoordelijk voor hun totale ontwikkeling

- Wanneer ik hen als ouder onvoorwaardelijk liefheb, zullen ze een goed gevoel hebben over zichzelf en hun angsten en hun gedrag onder controle krijgen terwijl ze opgroeien naar volwassenheid (goede remedie tegen gevoelens van onbekwaamheid, onzekerheid, angsten, minderwaardigheidsgevoelens, boosheid/wrok (pag. 21-22).

Hoe vul je de liefdestank van je kind (en die van jouzelf en die van de andere ouder)?

- hoe een kind zich geliefd voelt
- een ‘ondanks alles’ liefde

Vaderschap/ouderschap:

- David Cameron⁵ (Brits premier) schreef vanwege Vaderdag in de *Sunday Telegraph* (19-06-2011) een ingezonden artikel over het actuele klimaat van vaderschap in de UK. Hij waarschuwt tegen het afwezige vaderschap in de Britse gemeenschap, waar hij zich ernstig zorgen over maakt en al langere tijd voor waarschuwt. Hij pleit voor eerherstel van het vaderschap⁶. “Ik ben trots op mijn familie en het beste daarin was wat ik van elk van mijn ouders heb doorgekregen. Van mijn moeder, Mary, een vrederechter, kreeg ik veel liefde en steun, maar ook een blijvend gevoel van gemeenschap en plicht. Het mag niet in de mode zijn, maar zij leerde me dat het in het leven gaat om meer dan geld verdienen. Van mijn vader leerde ik verantwoordelijkheid. Hem voor dag en dauw zien opstaan om een lange dag hard te werken, maakte diepe indruk op me. Mijn vader, die gehandicapt was, leerde me ook het belang van optimisme – dat hoe beroerd het ook mag gaan, je dat kunt overwinnen als je de goede instelling hebt. Als er één cadeau is waarvoor ik mijn vader niet genoeg kan bedanken, is het zijn gave altijd de zonnige kant van het leven te zien. Dat is onvervangbaar”⁷. Hij legt een verband tussen falende opvoeding en carrièrejacht: “Als ons werkgedrag onze gezinnen beschadigt, moeten we onze arbeidsgewoonten veranderen. Niets is belangrijker dan kinderen. Als onze welvaart botst met het welzijn van onze gezinnen, dan kies ik voor het gezin”, aldus Cameron^{lx}.

N.a.v. van de grote onlusten en gewelddadigheden in Engeland in augustus 2011 is er een politieke discussie uitgebroken, waarbij zowel gezegd wordt dat de jongeren in Groot-Brittannië te maken hebben met de grote verschillen tussen ‘rijk en arm’, achterstandswijken, werkeloosheid, gebrek aan wijkvoorzieningen enz.; anderzijds wordt gewezen op het grote morele probleem achter de sociale escalatie. Ook nu geeft premier Cameron als uitleg: “.. Allereerst de gezinnen. De vraag die mensen de afgelopen week stelden is: “Waar waren de ouders? Waarom hielden zij die jongeren niet thuis?” Hier hebben we de reden waarom sommige jongeren zich zo vreselijk misdroegen. Of er was niemand thuis, of die interesseerde het niet of die waren de controle allang kwijt. Gezinnen doen ertoe. Ik twijfel er niet aan dat veel van de relschoppers van vorige week geen vader thuis hebben. Als we ook maar durven hopen dat we onze samenleving kunnen herstellen, dan moeten we beginnen bij het gezin en het ouderschap”^{lxi}.

⁵ De premier van Groot-Brittannië is zelf vader van vijf kinderen. Zijn oudste kind was ernstig gehandicapt en overleed in 2009 op zesjarige leeftijd.

⁶ Gerhard Wilts, 21-06-2011 – ‘Afwezige vaders moeten zich kapotschamen’ – Ned. Dagblad, pag. 3. Artikel verwijst naar diverse onderzoekers (Susan Bögels, professor, orthopedagoog, in Amsterdam; prof. L. Tavecchio; John Hofmann, van het Canadese instituut FIRA, verbonden aan de Universiteit van Guelph; doet onderzoek naar de ontwikkelingen rond vaderschap) en wetenschappelijke onderzoeken (‘Father factors’).

⁷ ND, 21-06-2011, p 11.

- FIRA-rapport *'Father factors'* (maart 2011) "benadrukt dat de maatschappij meer waardering moet opbrengen voor de betekenis van vaders voor de ontwikkeling van hun kind(eren)".⁸

- Kent Nerburn, Amerikaans schrijver: "Het is een stuk gemakkelijker vader te worden dan er een te zijn".⁹

- Susan Bögels: ".. vaders hebben een signaalfunctie (bijv. bij dreigend gevaar; dan letten kinderen eerder op aanwijzingen van vaders dan van moeders). Vaders spelen dan ook een belangrijke rol bij jongvolwassenen die angsten moeten leren overwinnen".¹⁰

- Louis Tavecchio¹¹: ".. de ongedachte impact van vaders.." op de ontwikkeling van een kind, gekoppeld aan – de invloed van – het gedrag en de opvattingen van de vader. De rol van vaders begint al bij de zwangerschap. Vaders moeten in deze fase veel meer betrokken worden. Vroege vader-kindinterventies zijn belangrijk voor de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van het kind. Meer nog bij jongetjes dan bij meisjes¹².

- 'Vader Kennis Centrum'(V.K.C.)¹³: "Mannen moeten de crèche in". "Stel een quotum in voor mannen in het onderwijs en de kinderopvang, zodat jongens en meisjes niet alleen van vrouwen les krijgen. Dat is beter voor de kinderen". Anders feminiseert de samenleving, het (basis)onderwijs en de zorg. Masculinisering moet meer balans (terug)brenge. Of zoals een pedagogisch medewerker het uitdrukt: "Ik wil hutten bouwen, timmeren, zagen, sporten met die kinderen. Ik ben een doener. Zo zitten de meeste mannen in elkaar. Geef ons de ruimte^{lxii}".

- 'Bezinning op vaderschap moet vroeg beginnen'. 'Vader zijn is meer dan wat voetballen'. 'Vaderrechten in Nederland slecht geregeld'.^{lxiii}

- Stormie Omartian stelt dat "kinderen, naast gebed het nodig hebben om te merken (voelen, zien) dat er van hen gehouden wordt, d.m.v. oogcontact, fysieke aanraking (een omhelzing, een kus) en liefdevolle handelingen, daden, en woorden: "I love you and I think you're great".^{lxiv}

- Don Schmierer (2000) geeft de volgende tips voor succesvolle communicatie als ouders:
1. Behandel je kinderen op de manier waarop je zelf behandeld wilt worden (zie opdracht van Jezus).
 2. Sta kinderen toe fouten te maken en houd toch vast aan hun waardigheid.
 3. Geef hen de ruimte om te ademen en zich op een natuurlijke wijze te ontwikkelen.
 4. Ondersteun hen in hun zwakheden door hun sterke kanten naar waarde te schatten.
 5. Laat duidelijk onvoorwaardelijk liefde en acceptatie zien.

⁸ Volgens voorlichter van het Fira-instituut John Hoffman; in: *Ned. Dagblad*, 21-06-2011, p3. Fira bepleit zogenaamde 'daddy days', d.w.z.: betaald kraamverlof van vijf weken voor jonge vaders.

⁹ Citaat van David Cameron in *Ned. Dagblad* 21-06-2011, p. 11; c.q. oorspronkelijk uit artikel van Cameron in *Sunday Telegraph*, 19-06-2011 i.v.m. Vaderdag.

¹⁰ In: *ND*, 21-06-2011, p. 3 (geschreven door Gerhard Wilts).

¹¹ Tavecchio is bijzonder hoogleraar pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam.

¹² M.i. is hier sprake van het belangrijke identificatieprincipe, waarbij de vader de jongen inwijdt in de betekenis van het man-zijn. Dat terrein en die taak hoort aan de vader/de man toe, vanuit het principe van en door 'hetzelfde geslacht'. Een moeder/een vrouw kijkt nou eenmaal anders naar een zoon/een jongen (vanuit de andere sekse).

¹³ www.Ik.Vader.nl ; Vaderschapssymposium (werd in 2011 voor de vijfde keer georganiseerd i.s.m. de U.v.A.).

6. Wees dichtbij – neem hen met je mee. Raak betrokken bij hun interesses en doe dingen samen.
7. Wees er niet bang voor om je eigen kwetsbare kant te laten zien.
8. Wees open en eerlijk over persoonlijke worstelingen.
9. Bevestig hen erin dat jouw relatie met hen belangrijker is dan welke zaak ook.
10. Laat duidelijk uit je handelswijze aan je kinderen blijken dat zij een hoge prioriteit hebben in jouw leven

Huiswerk:

- Lees en overdenk hoofdstuk 13 uit ‘De vijf talen van de liefde’ van Gary Chapman. Welke liefdestalen passen bij uw kind(eren). Geef een paar voorbeelden m.b.t. uw eigen kind(eren) en hun eigen liefdestaal/-talen (anoniem). Voorbeelden gebruiken we om aan elkaar uit te wisselen.
- Lees en overdenk: Matt.7:11.

Literatuur/referenties:

- Campbell, dr. Ross (z.j.) – *Omgaan met tieners ... Een kunst apart* – Hoornaar: Gideon.
- Chapman, G. (1996) – *De vijf talen van de liefde* – Vaassen: Uitg. Medema^{lxv}
- Chapman & Ross Campbell (1997, oorspr./1999 Ned. Vertaling) – *De vijf talen van kinderen* – Vaassen: Medema; ISBN 906353-287-3.
- Goorhuis-Brouwer, S (Sieneke) – (2010) – *Alles op zijn tijd. Het jonge kind in pedagogisch perspectief* – Amsterdam: Uitg. SWP; ISBN 978 90 8850 169 2.^{lxvi}
- Nota, Maarten (2011) – “We dachten dat we Joël hadden verloren”, aldus ouders; in: E.O.-Visie, nr. 33, 13-08-2011/19-08-2011; pag. 26-27.
- Nota, Maarten (2011) – Praten met mijn kind? Was dat maar waar! – Veel pubers willen best wel praten, maar ervaren het gepraat van vader en moeder als gepreek’. *Visie E.O.*, nr. 35; 27-08-2011 – 02-09-2011; pag. 32-33 - ^{14, 15}.
- Oranje, Corien – *Kampioen* – Heerenveen: Uitgeversgroep Jongbloed > Jeugdboek, over topzwemmer en chronisch gehandicapte jongen: Olivier van de Voort (13 jaar).^{lxvii}
- Schmierer, Don & Lela Gilbert (2000) - *Wat is de taak van en vader?* – Middelburg: Stichting Petra; ISBN 9789074214117.
- Vereniging van Ouders van Couveusekinderen (z.j.) - *Kwetsbare Kinderen, Krachtige ouders*; www.couveuseouders.nl
- www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap

¹⁴ Checklist:

- Geef gerichte positieve aandacht door je tijd te geven, beschikbaar te zijn, samen leuke dingen te doen en de lat niet te hoog te leggen;
- Bied gepaste lichamelijke aanraking zoals en knuffel of en schouderklopje;
- Zoek vriendelijk oogcontact;
- Zorg voor zelfbeheersing, ook als je boos of gefrustreerd bent;
- Leer liefdevolle discipline, waardoor kinderen voelen dat er van hen wordt gehouden en ze makkelijker te corrigeren zijn. Bespreek met elkaar wat toegestaan is en wat niet.

¹⁵ Basisregels voor een gesprek met de puber:

- Laat het een tweezijdig gesprek zijn op basis van gelijkwaardigheid, zonder dwang;
- Nodig je puber uit zijn emoties te (leren) uiten en benoem ook wat je zelf voelt;
- Luister meer dan dat je zelf praat, toon interesse in de kennis en de bezigheden van je kind;
- Gebruik humor, maar lach ze niet/nooit uit;
- Benadruk wat goed gaat en zie eens wat dor de vingers (Campbell – *Omgaan met pubers* - Gideon)

LES 5

5.1. Eigen vragen m.b.t. ontwikkeling ouderschap en aspecten van (geloofs)opvoeding

- Ik wil zo graag bidden met mijn kind, maar hoe?

- Evt. een standaardgebed voorlezen/opzeggen; gebedenboekje gebruiken; vragen naar gebedsonderwerpen of “zullen we bidden voor ...?”. Er bestaan ook dagboekjes (en scheurkalenders van Stichting Interkerk - Postbus 414 -1620 AK Hoorn^{lxviii}) voor verschillende leeftijden, met gebedsonderwerpen.
- Gewoon actief doen, proberen! Vrijmoedigheid aan God vragen. Oprecht bidden in alledaagse woorden, een kind leert daar van!
- Zingend bidden! Zingen is ook bidden.
- ‘Waarvoor is vandaag op school gebeden?’ “Waar heeft de juf/de meester voor gebeden?” “Waren er nog zieke kinderen in de klas?”

- Ik wil zo graag uit de Bijbel leren met mijn kind, maar hoe?

- Gebruik kinder- of jongerenbijbel;
- Gebruik maken van dagboek voor jongeren (boekhandel), of van een soort scheurkalender (Stichting Interkerk; www.interkerk.info/kalenders.htm)

- Ik wil zo graag mijn kind over Jezus vertellen, maar hoe?

- Kinderbijbel, voorlezen/voorlezen, kinderliedjes, op zoek gaan naar specifieke websites (zie onder 3.2 in deze reader)
- Gewoon doen: vertellen van verhalen over Jezus, uit de Bijbel, vertellen waarom Jezus voor u belangrijk is!
- Advies vragen in christelijke/evangelische boekhandel.
- Oefenen in zondagsschool, jeugdclub, kinderclub, vakantiebijbelschool o.i.d.
- Bijv.: Jongerendagboek over de Bijbel: ‘En nu de Bijbel!’, onder redactie van Herman van Wijngaarden (2003); Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer; ISBN 90 239 1349 3^{lxix}

- Wij zijn een open en eerlijk gezin (wij zijn gelukkig als gezin).

- Mooi, houden zo! Vraag: Op welke manier heb je/hebben jullie dit bereikt? Uit welke elementen hebben jullie dit als ouders opgebouwd? Kijken de kinderen ook op deze manier naar jullie communicatie en (in)stelling: “Wij zijn een open en eerlijk gezin?”. Hebben jullie de 4 pijlers van versterkend ouderschap gebruikt (zie les 2; zijn die herkenbaar als je daar dieper over nadent?). Op welke manier speelt het geloof een rol in uw gezin? Graag concretiseren. Hoe heeft u deze openheid en eerlijkheid geleerd? Hoe gaat u met tegenslagen om?
- Welke tips heeft u vanuit deze ervaring voor andere gezinnen?

- Ik begrijp mijn kind totaal niet!

- Wat begrijpt u wel van uw kind?
- Wat is er precies aan de hand? Hoe lang is dat al het geval? Heeft u hulp gevraagd aan uw huisarts, aan het consultatiebureau, aan iemand van school?
- Wat hoort bij de leeftijd van uw kind? Hoe probeert uw kind u iets duidelijk te maken?
- Is uw kind gezond? Slaapt het goed? Eet het goed?
- Snapt uw kind genoeg; heeft het voldoende IQ?

- Tot welk moment in uw leven snapte u wel uw kind? Is er ondertussen iets specifiek gebeurd?
- Kan uw kind zich uiten op een positieve manier (d.m.v.: vertellen, schrijven, tekenen, spelen, sporten, een dier verzorgen, muziek maken? Heeft het kind een knuffel? Heeft het kind een lievelingsplek?)
- Wordt uw kind gepest? Maakt uw kind zich zorgen (piekeren)?
- Hoeveel tijd besteedt u aan uw kind, om het kind te leren begrijpen? Wie heeft er wel zicht op het kind? Begrijpt uw partner wel uw kind, of één van de grootouders?
- Als u bidt voor uw kind, worden uw gedachten dan geleid?
- Wat is de liefdestaal van uw kind?
- Waar geniet uw kind van? Waarin is uw kind zorgzaam?

- Help, mijn kind luistert nooit naar mij.

- Hoe stelt u grenzen? Hoe doet uw partner dat?
- U bent de baas! Niet uw kind!
- Nuanceer: wanneer luistert uw kind wel; wanneer niet? Bij welk onderwerp luistert uw kind prima? “Wil je een snoepje?” “Wil je opblijven?” “Wil je buiten spelen?”
- Neemt u de tijd en de gelegenheid om gezellige (leuke, creatieve, ontspannen, uitdagende, sportieve) dingen met uw kind te doen? Maakt dat een verschil?
- *Ik vind het erg belangrijk als een kind leert luisteren naar zijn/haar ouders. Dat is een natuurlijke voorwaarde om gezond op te groeien in een gezin. Ik vind dat u op z'n minst steun moet mobiliseren van uw echtgenoot, om samen een plan te maken om de situatie te verbeteren.*

- Ik denk anders over de opvoeding als mijn man.

- Dat is lastig. Hoe is dat gekomen? Kent u ieders thuisgezin qua manier van opvoeden? Wat zijn de verschillen? Zijn er overeenkomsten? Waar legt u als moeder het accent op? Welk accent legt de vader? Waar bent u goed in, waarin is uw partner goed (sterke kanten opnoemen, kwaliteiten van elkaar opzoeken/bewust worden)?
- In hoeverre heeft uw kind last van het feit dat u en uw man verschillend denken en waarschijnlijk verschillend doen in de dagelijkse opvoeding?
- Hoe vaak praat u als ouders over de opvoeding van uw kind? Over uw opvoedstijl? Over wat u beiden belangrijk vindt in de opvoeding? Wat u met uw opvoeding wilt bereiken?
- Maakt u onderscheid in moedertaken en vadertaken? Moederdingen en vaderdingen?
- *Er zijn altijd wel verschillen in de ideeën van opvoeden tussen mannen en vrouwen / vaders en moeders, maar dat hoeft niet direct een probleem te zijn. Het is wel van belang dat u de tijd neemt om dit punt met elkaar te bespreken. Sommige verschillen komen voort uit de eigen socialisatie (het eigen thuis, het eigen opgroeien) en dan weet je niet beter. Daar ben je mee vertrouwd; dat is bekend terrein. Wat is van belang voor uw kind?*

- Ouders zijn altijd de baas.

- Daar ben ik het mee eens. Het gaat echter wel om de manier waarop: de toon waarop iets gezegd wordt door de ouders. Daarnaast kan een kind natuurlijk wel met voorstellen en wensen komen. Gezonde (omgangs)regels zijn als goede verkeersregels.
- Er zit een verschil tussen ‘de baas zijn’ en ‘gezag hebben/verwerven’. Dat laatste heeft de langste adem. Dat geeft een kind ook (zelf)vertrouwen.
- Kijk daarbij naar de leeftijd en de leeftijdsfase van het kind. Waar kan een kind verantwoordelijkheid voor dragen? Motto: voordoen – samen doen – zelf laten doen – evalueren.

- Laat altijd merken dat je het beste voor het kind wilt doen, dat je rekening met het kind houdt en dat er ook gezonde grenzen bestaan.

- Moeilijke onderwerpen vermijden wij altijd.

- Wat is daarvan de reden? Is dat de beste oplossing?
- Welke moeilijke onderwerpen bedoelt u > concreet?
- Van welke hulpmiddelen kunt u gebruik maken om toch dat moeilijke onderwerp te bespreken?

* Floyd McClung (1984) gaat in dit boekje (pag. 115-117) uitgebreid in op wat ‘trots’ in een relatie voor nadelig effect kan hebben. Hij pleit voor een nederige, verootmoedigende houding, ingegeven door de vergeving van Jezus Christus.

- Hoe komen wij als ouders op één lijn?

- “Laatst ontmoette ik ouders die vooral erg verschillend waren. Als de moeder heel stellig haar mening vertelde, klapte de vader dicht en stakte het gesprek > erg vervelend, ongemakkelijk, onbevredigend, triest en ergens gaf dat een beleving van eenzaamheid en dat zij elkaar eigenlijk niet diepgaand konden bereiken. Dat deed hen pijn. Ik heb 2 communicatietips gegeven als huiswerk”.
- Belangrijk is om heel gericht een vaste tijd te reserveren om met elkaar als ouders te praten; desnoods met agendapunten (wat wil jij bespreken; wat wil de ander bespreken?). Sommige ouders nemen die tijd in de keuken; sommige ouders maken een wandeling. De kinderen snappen wel degelijk dat ouders ook tijd voor elkaar nodig hebben om met elkaar dingen te bespreken. Dan werken zij daar ook aan mee > nu even papa en mama niet storen.
- Verschillen tussen papa en mama hoeven niet erg en storend te zijn. Als je als ouders maar wel eenduidig bent. “Dit vinden wij!”.

- Ik voel mij vaak zo onzeker.

- Heeft dat met uw eigen opgroeien te maken? Is dat in elke situatie zo? Wie uit uw omgeving geeft u gevoelens van zekerheid en (zelf)vertrouwen?
- Welke dingen geven u zekerheid?
- Zoek gerichte hulpverlening m.b.t. deze vraag (via huisarts, familie, jeugdzorg)

- Hoe leer ik praten met mijn kinderen?

- Om welke leeftijd gaat het? Welke omstandigheden? Welke gespreksonderwerpen lukken wel?
- Afkijken van andere ouders; leren van andere ouders; desnoods ‘goede, bruikbare, werkzame woorden en vragen in schriftje opschrijven’(verzamelen)!
- Doen! Vertellen! Oefenen m.b.v. jeugdhulpverlening/opvoedadvies.
- “Wat wilt u aan uw kind vertellen?”

- Ik kan absoluut niet consequent zijn.

- Oefenen, probleem bewust zijn en anders uitproberen; hulp van partner invoeren!
- Helder hebben om welke afspraken/regels het gaat

- Help, mijn man is klusser.

- Dat kan erg handig zijn.
- Samen gaan klussen! Rusttijd inplannen. Samen met de hond gaan wandelen! Samen boodschappen gaan doen; het spanningsveld doorbreken

- Tijd samen doorbrengen/afspreken. Humor gebruiken/benutten. Tijdslimiet afspreken/deadline bepalen. Gezamenlijke gezellige tijd invoeren.
- Rooster (klussen) op de koelkast plakken.

- *Mijn kind en ik zijn zo verschillend!*

- Nou en! Wat maakt dat uit?! Ieder mens is uniek en verschillend! Wat is het probleem?
- Waarin lijkt het kind juist op u en/of uw partner?
- Welke persoonlijkheid/eigenheid heeft uw kind c.q. gunt u uw kind?
- Hoe breng je verschillende talenten /capaciteiten vruchtbaar bij elkaar?

- *Hoe kunnen we het thuis gezellig maken?*

- Thee drinken, spelletjes doen, muziek beluisteren, belangstelling tonen voor hobby; samen hobby doen; creatief zijn samen, muziek maken; zingen!
- Moppen vertellen, verhalen vertellen
- Samen eten, samen menu samenstellen en koken; koekjes bakken
- Samen op de bank hangen; tv-kijken
- Jij mag kiezen!; keuze uitvoeren;
- samen fietsen
- huiskamer gezellig maken; opgeruimd houden,
- beiden / gezamenlijk aan kamertafel werken = samen-zijn
- Ideeën verzamelen (in schrift verzamelen)!

- *Mijn man schreeuwt altijd zo tegen de kinderen.*

- Dan heeft hij een krachtige stem!
- Wat vinden de verschillende kinderen daar van? Hoe reageren zij daar op (Angstig? Lacherig? Onzeker? Huilend? Ineenkrimpend?)?
- Voelt jouw man zich onmachtig om gewoon tot de kinderen te spreken? Voelt hij zich daar eigenlijk ongemakkelijk bij? Of juist prettig? Hoe ging de communicatie bij hem thuis (vroeger). Soms valt de appel niet zo ver van de boom!
- Wat wil hij de kinderen duidelijk maken en kan dat ook op een rustig moment en op een rustige manier? Goed voorbeeldgedrag geven.

- *Ik wil het niet zo doen zoals mijn vader c.q. mijn moeder het deed*

- Hoe deed jouw vader/moeder dan precies? Waar heb jij het moeilijk mee (gehad)? Wat vond jij enorm storend in hun benadering?
- Blijkbaar heb je daar een goede reden voor! Welke reden(en)?
- Ik snap dat jij uniek wilt zijn en welke goede dingen zou je van jouw ouders willen overnemen uit hun opvoedingswijze?

- *Moeders wil is wet.*

- Soms is dat wijsheid, soms volkswijsheid; soms is dat erg wettisch en dogmatisch.
- Het gaat om genuanceerdheid, invloed van beide ouders; overleg tussen beide ouders!

- *Vrijheid is dat altijd blijheid?*

- ‘Vrijheid in Christus’ wel; binnen gezonde geestelijke grenzen.
- Als vrijheid met grenzenloosheid te maken heeft, kan blijheid omslaan in treurnis en onvrijheid!
- Deze slogan komt uit een tijdsperiode van vernieuwingsdenken; in onze tijdsperiode is de impact van deze vrijheidsdrang zichtbaar in allerlei individuele en gezinsproblematiek.

Vragen om over na te denken:

- ❖ Wat is uw gezinsmissie? Wat wilt u in uw gezin neerzetten, mogelijk maken? Wat wilt u aan liefde zaaien in uw gezin?
- ❖ Wat zijn uw talenten? Wat zijn uw talenten als ouders? Welke talenten bestaan er in uw gezin?

Vragen/aandachtspunten die Ter Horst naar voren brengt:

- zie in les 3, punt 3.3

Documentatie:

- IBB (2003) – *O, zit dat zo – Objectlessen, antwoorden op vragen van kinderen* – Culemborg: IBB; www.ibbnl.org; ISBN 90.323.1132.8.
- Hondsmark, Rob (2011) – Vakantie zonder internet: Hellup; rubriek 'Hadipa', met reactie van dochter Christa; column; in: *Opwekking Magazine*; nr. 557, sept. 2011, pag. 36-37.
- Horst, W. ter (1994, 4^e druk) – *Het herstel van het gewone leven; een handreiking aan de alledaagse opvoeders in de problematische opvoedingssituaties en hun begeleiders* – Groningen: Wolters-Noordhoff; ISBN 90-01-40682-3; Orthovisies nr.5.
- Leesmap, met verzamelde artikelen over ouderschap en opvoeding; in bibliotheek Evang. Gemeente de Graankorrel.
- McClung jr., Floyd (1984) – *Het vaderhart van God* – Hoornaar: Gideon; i.s.m. Jeugd met een Opdracht.

5.2. Dick Baarsen verzorgde een preek over het onderwerp 'gezin en ouderschap' (juli 2011).

Kort verslag:

"We moeten zorgen dat onze kinderen voldoende brandstof hebben" "Zonder brandstof kan de Geest niet werken"

"Er is op dit ogenblik veel te weinig kennis van Gods Woord. Iedereen heeft namelijk privés van God Zelf nodig. Naar je kinderen toe is het ontzettend belangrijk dat je jouw geloofsbelevingen deelt met ze", stelt Dick Baarsen in een preek over *geloofsoverdracht* (cursivering van BdR).

Baarsen: "Ik wil iedereen die kinderen en kleinkinderen heeft, aanraden om in het boek Spreuken te gaan lezen. Daar lees je ontzettend veel over wat kinderen heel hard nodig hebben. Een van de eerste dingen die we bijvoorbeeld in Spreuken lezen, is de waarschuwing dat we ons hart moeten bewaren omdat alles daaruit voorkomt. Alles wat er door onze ogen en oren naar binnenkomt, komt in ons hart en wordt bewaard in ons geheugen. Als je iets smerigs in je geheugen krijgt, probeer het er dan maar eens uit te krijgen. Het krijgt invloed op je gevoel en dat heeft dan weer invloed op je daden. De meeste sexverliefden zijn bijvoorbeeld al heel jong begonnen. Waar vroeger gezocht moest worden naar sexplaatjes, komen jongetjes van tegenwoordig er vanzelf mee in aanraking. Als ouders moeten we onze kinderen daarvoor waarschuwen en ze uitleggen dat ze iets wat eenmaal in hun hart zit, niet zomaar meer weg krijgen. Kinderen zijn ontzettend kostbaar in Gods ogen en de duivel is erop uit om ze allemaal onderuit te halen. We moeten onze kinderen daarom helpen om weerbaar te zijn."

"Als je Gods Woord in je hart houdt, bewaart dat je voor zonden", vervolgt Baarsen. "Wij hebben op onze kinderclub kinderen teksten uit het hoofd laten leren. Dat deden we met kaartjes waar ze een tekst op schreven en die moesten ze iedere keer bekijken. De week erop controleerden we of ze de tekst kenden. Een poesje terug zei mij zoon nog: 'Pa, ik denk dat ik zeker nog zeventig van die teksten uit mijn hoofd ken en het gebeurt vaak dat wanneer ik voor een belangrijke beslissing sta, er dan een tekst boven komt borrelen.' De Heilige Geest heeft in dat geval een hele voorraad teksten die Hij kan gebruiken. Als je een kampvuur wilt maken en je gebruikt een klein beetje hout, dan zal er geen groot vuur zijn. Wanneer je echter veel hout gebruikt, kan er met hetzelfde vlammetje een

enorm vuur ontstaan. De Heilige Geest is het vlammetje en we moeten zorgen dat er genoeg brandstof in de harten van onze kinderen is."

"Ik herinner me nog een jongen van die club die ging studeren en niets meer met het geloof te maken wilde hebben. Hij las niet meer in de Bijbel en bad niet meer, maar de teksten bleven in zijn hart en zijn geheugen. Toen hij verkering kreeg met een ongelovig meisje en ze elkaar beter leerden kennen, vertelde hij haar dat hij vroeger christen was geweest en toen kwamen de teksten weer naar boven. Daardoor kwam dat meisje tot geloof en hij vervolgens ook. Dat kan het gevolg zijn als wij zorgen dat onze kinderen voldoende brandstof hebben", besluit de spreker.

READER met aanvullende artikelen en teksten:

1. Opvoeding - het botst!

Vijf lessen over omgaan met conflicten tussen ouders en kinderen in de puberteit.

Ouders dromen dromen. Dromen over zichzelf en over hun kinderen. Hun eigen onvervulde dromen, gedroomd voor hun kinderen? Teveel dromen! En de puberteit is de wekker. Plots doet een tiener anders dan je hoopt. Hij praat op een manier die je ongepast vindt. Hij klit aan vrienden die jij nooit zou kiezen. En daarenboven: teveel lawaai, te weinig discipline, en een overmaat aan eigengereidheid. Je hoopt dat hij volwassen reageert, maar dat doet hij niet. Je wil dat hij zijn onrijpheid inziet en zich zou laten sturen, maar hij heeft al te veel zelfstandigheid verworven om daar als ouder nog controle op uit te kunnen oefenen.

Lucie is 14. Ze heeft een vriendje. Correcter: ze heeft méér dan één vriendje. Pa en ma vermoeden het ergste, maar durven er niets over vragen. De vriendenkring van Lucie houdt van uitgaan en disco. Er worden alcoholische drankjes gemixt.

In de ogen van pa en ma is Lucie een probleemgeval. Alles wat Lucie doet bekijken ze door een bril die bevestiging zoekt voor één ding: Lucie is een moeilijke tiener. Nu is Lucie misschien geen doorsnee kind, maar ze is ook niet één en al probleemgeval. Zij heeft een schat aan positieve vaardigheden en kan heel lief zijn. Onder de opstand zit vaak een zoeken naar waardering. Ouders die botsen met hun kinderen verliezen het positieve vaak uit het oog. Ook dreigen ze hun tiener af te keuren als persoon in plaats van duidelijk aan te geven dat ze het niet eens zijn met zijn gedrag. Gevolg: geen bevestiging meer en alle communicatie gaat over negatieve dingen.

Les 1: Blijf bevestigen wat goed gaat!

Pubers zijn in volle ontwikkeling. De zekerheden van de ouders worden vervangen door eigenheid, door zelfgekozen zelfstandigheid. Maar voor het zo ver is, verkeert een puber in een overgangsfase met angst over de eigen identiteit en onzekerheid. Handelen 'omdat pa het zegt' wordt vervangen door keuzen gebaseerd op eigen inzichten in een ontdekkingsreis naar volwassenheid. In die zoektocht naar stabiliteit moet de buitenwereld het ontgelden. De eigen groei pijn wordt geprojecteerd als onbegrip van de anderen. De eigen agressie wordt verklaard door de omgeving. Het eigen onvermogen wordt vertaald als de onmacht van wie om hen heen staan.

Les 2: Dat pubers botsen met hun ouders is normaal en hoort onlosmakelijk bij de groei naar wat ouders willen, namelijk volwassen kinderen.

Wie in dergelijke omstandigheden, de strijd voor het gelijk voert, verliest voor hij begint! Ouders die het gelijk aan hun kant willen bevestigen hun puber alleen maar dat zij er

niets van snappen en voor de zoveelste keer de controle wil verwerven, 'alsof ik nog een klein kind ben...' De generatie-oorlog gaat verder. In een oorlog wordt alles extreem. In de oorlog zijn vrienden 'mega-cool' en ouders oerdom. In plaats van te strijden voor het gelijk en bedreigingen te uiten is het zinvoller dat ouders zich afvragen wat de innerlijke behoeften van hun puber zijn. Misschien is de conclusie dan niet 'ruim je kamer op of ik wordt boos', maar 'ga je volgende zaterdag mee naar de voetbalmatch?' Een tiener heeft je lief wanneer hij zelf liefde ervaart (vgl. 1 Joh.4:19).

Les 3: Tieners aanvaarden en geborgenheid aanbieden levert meer op dan regels opleggen. Regels zonder liefde wekken rebellie.

De Bijbel roept kinderen op hun ouders te gehoorzamen. Dat moet gezegd worden. Maar ouders mogen hun kinderen niet verbitteren (Ef. 6:1-4). Verbittering is de vrucht van het niet voldoen aan de behoefte aan liefde en bescherming. Verbitterde mensen – en tieners! – voelen zich ongewaardeerd, gekleineerd, onheus behandeld, etc. Ouders hebben niet de bedoeling hun kinderen te verbitteren, maar ze doen het vaak wel. Je kan tieners niet 'redden' door hen te controleren en autoritair te behandelen. Een tiener voelt aan wanneer je reageert vanuit eigen frustratie, gemis aan zelfbeheersing, onwil te luisteren en tijd te geven, onvermogen om zeven maal zeven keer te vergeven, etc. Bij een botsing is luisteren productiever dan de les spellen en de eigen fouten of onvermogen ruitelijk toegeven constructiever dan zichzelf een onaantastbare houding aanmeten. Je krant opzij leggen of je favoriete TV programma uitzetten om aandacht te besteden aan je tiener levert meer op dan preken.

Les 4: Corrigeer een tiener nooit vanuit eigen frustratie. Hou je motieven zuiver.

Gods gezag heeft twee kanten: wet en genade. Hij zegt waar het op staat, én gaat met Zijn kinderen op weg om hen te helpen die wet te onderhouden. De brieven in het boek Openbaring bevestigen de christenen in wat goed gaat, geven helder aan wat verandering behoeft, en schilderen de hoop die weggelegd is voor wie zich aan die verandering houdt. God gaat met ons door een groeiproces. Het is helder dat Zijn regels garanties bieden voor een hoopvolle toekomst. Indien je een probleem wilt bespreken: wat is het probleem? Welke oplossing wordt voorgesteld? Wat zijn daarvan de gevolgen? Welke afspraken stelt de tiener voor die aantonen dat hij in staat is verantwoordelijkheid te dragen? Welke gevolgen worden verbonden aan het al dan niet nakomen van de afspraken? Hou respectvol rekening met zijn inbreng, ideeën, emoties en verwachtingen. Kom tot een conclusie en laat zien hoe dit past in groei naar volwassenheid.

Les 5: Geef helder aan wat je verwachtingen zijn, bespreek deze met uw tiener en geef hem ruimte om te reageren met zijn eigen stijl, eigen aan zijn leefwereld

Door Jef & Herlinde De Vriese.

Verschenen in TijdSchrift, Magazine voor Pastoraat, Gezin en Gemeente opbouw, febr, mrt apr. 2002. © CPC v.z.w. Alle rechten voorbehouden.

2. BOSK Magazine 4 van 2010

Ouderschap

884 woorden
+ literatuurlijst (302) +
Illustratie?

Pagina 18

Ouderschap. Meegroeien met een 'zorgenkind' en de impact op de dagelijkse situatie

Ouders die te maken krijgen met ernstige en chronische ziekte van hun kind zien hun leefwereld ingrijpend veranderen. De schok die diagnose en behandeling teweegbrengen, laat diepe sporen na: emotioneel – angst, verdriet en gevoel van onmacht; communicatief in de ouderpositie - te weinig tijd voor elkaar én in de sociale context. Ouders werken hard om een nieuwe balans te vinden. Dat gaat niet vanzelfsprekend. Daarvoor moeten meerdere kanten tot ontwikkeling gebracht worden. Dat vraagt veel ouderschapskennis. Dit artikel bespreekt een aantal van deze aspecten in de context van een kind met een handicap: een 'zorgenkind'.

Door Bob de Raadt*

Peter heeft de ziekte van Duchenne, is 17 jaar en zit in een elektrische rolstoel. Hij gaat met een rolstoelbus naar de Mytylschool. Ook zijn broer (15) heeft Duchenne. Zijn ouders doen bij toerbeurt de dagelijkse verzorging van hun beide zoons, maken gebruik van een PGB en hebben nachtelijke ademhalingsondersteuning. Peter speelt in zijn vrije tijd graag mee met rolstoelhockey en zit in zijn vrije tijd vaak achter de laptop.

Het perspectief van Peter

Peter is in zijn dagelijkse verzorging afhankelijk van anderen. Bij voorkeur wil hij door zijn ouders geholpen worden, zoals dat al jaren gaat. Hij beseft echter ook dat hij meer naar een zelfstandig leven toe wil groeien. Hij kent andere jongens die naar een woongroep voor jongeren met een handicap verhuisd zijn. Via zijn laptop heeft hij een uitgebreid netwerk van sociale contacten opgebouwd. Hij vindt het prettig om met andere gehandicapte jongeren te mailen. Eerst zag hij daar het nut niet van in, maar nu voorziet mailcontact in een dagelijkse behoefte. Peter gaat vier dagen per week naar de Mytylschool en één dag naar een dagactiviteitencentrum. Hij wil graag in de administratieve sector werken. Met een paar vrienden van de kerkelijke jongerengroep speelt hij regelmatig games op de pc. Een slim idee van de jongerenwerker en zijn ouders die dan even tijd voor zichzelf hebben.

Gevoel van machteloosheid

De vader en moeder van Peter beseften al vroeg dat hun oudste zoon fysieke problemen had. Gaandeweg is hij spierkracht gaan inleveren en is hij in zijn dagelijkse verzorging afhankelijker van zijn ouders geworden. De ouders hebben zich voorgenomen om beide zonen zo lang mogelijk thuis te houden en hen de beste zorg te bieden. Ondanks hun wilskracht merken beide ouders fysieke problemen: vader heeft rugklachten en moeder heeft last van haar knieën. Soms lopen de emoties hoog op; een andere keer is het juist moeilijk om de emotionele gevoelens bespreekbaar te maken of te uiten. Soms zijn de ouders zo moe dat er weinig tijd overblijft voor intimiteit. De ouders ervaren vaak dat van alles onder druk staat; dat versterkt het gevoel van machteloosheid. De huisarts vraagt zich hardop af hoelang de ouders de verzorging van hun kinderen vol kunnen houden. Hij heeft al eens respijtzorg aangekaart en dat vinden de ouders geen prettig idee. Ook Stichting MEE heeft al eens voorstellen gedaan om de zorg van ouders te verlichten.

Veranderingen

Incidenteel maakt het gezin nu gebruik van mantelzorg: een zus van de moeder is verpleegkundige en doet een paar nachten de nachtzorg om de ouders te ontlasten. Ook komen er meer leeftijdsgenoten van Peter en van zijn broer over de vloer. Dat geeft gezelligheid in huis en natuurlijk ook afleiding. In de ochtenduren bieden twee thuiszorgmedewerksters extra ondersteuning bij het douchen en aankleden. Hierdoor

kunnen de ouders later opstaan en zich vooral richten op het klaarmaken van het ontbijt, het helpen met het eten en zorgen dat de jongens klaar staan als de rolstoeltaxi komt. Gelukkig heeft de gemeente een paar jaar geleden de woning geheel aangepast, zodat iedereen nu van de gemakken kan profiteren. Tegenwoordig gaan de ouders één keer per maand een avond iets gezelligs doen; meestal gaan zij bij familie op visite; dan zijn zij er ook even uit. Vader is blij dat hij flexibel kan werken en dat geeft hem energie. Een paar jaar geleden was hij te moe om zich te kunnen concentreren. De bedrijfsarts heeft toen deze regeling bedacht.

Conclusie

Ouders hebben lange tijd gedacht dat zij zelf wel de zorg zouden kunnen doen. Zij hebben geleerd dat het ook mogelijk is om de dagelijkse zorg te delegeren en dat zij dan ook het beste voor hun zoons kunnen doen. Bovendien komt dit de zelfstandigheid van de kinderen ten goede. De ouders hebben moeten wennen aan het idee en zijn achteraf blij met de hulp van buitenaf. Dat ging niet gemakkelijk, want als ouders blij je op je post. Met hun gezondheid gaat het nu beter. De zonen zijn minder afhankelijk van hen geworden. De ouders hebben meer tijd genomen om de lijnen uit te zetten en het overzicht te bewaren. Dat is op zich al een geweldige prestatie. Zij hebben rust gevonden met het idee dat andere hulpverleners ook in hun gezin een zinvolle plaats vervullen. Ergens zijn zij als ouders trots op de ruimte die zij voor anderen hebben gemaakt, dat zij tegelijkertijd meer tijd en aandacht voor elkaar hebben en dat zij over meer veerkracht beschikken. Dat is een waardevolle ontdekking voor hen. De zorg van anderen voor deze ouders heeft een goede uitwerking gehad. De ouders zijn op een zinvolle manier betrokken gebleven in het zorgen voor hun kinderen.

*Bob de Raadt is medisch maatschappelijk werk/ouderbegeleider – Unit Psychosociale Zorg Erasmus MC-Sophia Kinderziekenhuis en gastdocent Zorgacademie Erasmus MC – Rotterdam.
Email: b.deraadt@erasmusmc.nl

Literatuur:

- Berg, Martine van den, Rivka Smit i.s.m. Sander Hilberink, Bob de Raadt, Gerardi Timmermans (2010) – *Module betrokken ouderschap. Handleiding voor hulpverleners* – TransitieNet serie nr. 9; Hogeschool Leiden/TransitieNet.
- Hoeve, Dr. L.J., dr. K.F.M. Joosten; m.m.v. *Bob de Raadt* en Ben Rebers (2007) – Het kind met een tracheostoma, vroeger en nu. Andere Indicaties, andere kinderen, andere zorg; in: *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*; nr. 42, 20 okt. 2007, 151^e jaargang: 2308-12
- Raadt, B. de & C. Hoogervorst (2006) – Het recht van ouders op een rechte rug; in: *Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding* – jaargang 9; maart 2006; nr. 1; pag. 12-18 - Amsterdam: Uitg. SWP.
- Raadt, B. de (2006) – *Levensbeschouwing, veerkracht en identiteit. Ouderschap in een medische stroomversnelling. Systeemtheoretische aspecten bij ouderbegeleiding in een academisch kinderziekenhuis.* – Rotterdam: Erasmus MC-Sophia.
- Raadt, B. de, E. Wijers, dr. A. Beishuizen (2009) – Ouders en een ernstig ziek kind 'coping' bij hoge en langdurige stress; in: *Ouderschap & Ouderbegeleiding (O&O)* - jaargang 12, nr. 3, oktober; pag. 225, 293-300 - Amsterdam: Uitg. SWP.
- Raadt, Bob de, Marie-José Pulles, Marleen Luyben, Liesbeth van Ewijk (2009) – *Zorg voor een 'gewoon' leven*; Informatie over de begeleiding aan ouders van chronisch zieke kinderen - Rotterdam: Transitie in zorg/Hogeschool R'dam – week chronisch zieken – 09-11-2009, syllabus.
- Raadt, B. de (2009) – *Ouderbegeleiding en transitie* – PowerPointPresentatie voor de projectleiders van de testteams Op Eigen Benen Vooruit; 17-09-2009; handout.
- Raadt, B. de (2009) – *Handvatten voor ouders in de periode van transitie*; notitie gebaseerd op de 7 basisprincipes van het OEBV-model – Dienst Psychosociale Zorg/Erasmus MC-Sophia Rotterdam
- Raadt, B. de (2010) – *Het perspectief van de ouders. Wat weten we van het perspectief van de ouders?* – lezing tijdens Symposium 'Is meten weten? Thuisbeademing en ademhalingsregistratie bij kinderen'; 11 juni 2010 – Erasmus MC-Sophia;
- Raadt, B. de (2010) – *Praktijkvoorbeeld Toolkit Actieprogramma Op Eigen Benen* – www.opeigenbenen.nu/nl

Documentatie:

- Ankeren, Judith van (2011) – “En nu uit dat ding”. Over grenzen stellen & andere opvoeddilemma’s; Uitslag van de Grote Libelle’s Opvoed-enquête ‘Ouders mogen wel eens wat strenger zijn (zegt 83%) – *Libelle*, nr. 20, 13-19 mei 2011; pag. 32-34.
- Ayse^{lxx}, Isabelle Kroth (2004, 2010 6^e druk) – *Ayse. Op de vlucht voor eerwraak. Ter dood veroordeeld door mijn ouders* – Baarn: De Kern; ISBN 978 90 325 1236 1
- Beaufort, Inez de, Suzanne van de Vathorst e.a. (2008) – *Kwetsbare kinderen: een ethische zorg; casus en commentaren* – Den Haag: Lemma; ISBN 978-90-5931-274-6.
- Bijbel – NBG, vert. 1951.
- Buchan, Angus (2006) – *Aardappelgeloof* – Amsterdam: Ark Boeken; ISBN 10: 90 33818 34 5^{lxxi}
- Centrum Jeugd en Gezin – Werkendam en Woudrichem: wekelijkse column in: *Weekblad voor Altena e.o. ‘Altena’s Nieuws’*. Bijv.: “Top 10, Tips voor ouders die op een positieve manier willen opvoeden”, “Help, de baby huilt!”.
- Diekstra, R., Malou van Hintum (red.) – (2010) – *Opvoedingscanon; omdat over kinderen zoveel meer te weten valt* – Den Haag: Haagse Hogeschool/Lectoraat Jeugd en Opvoeding; Uitg. Bert Bakker; ISBN 978 90 351 3514 7. www.opvoedingscanon.nl
- Goorhuis-Brouwer, Prof. dr. S. (2010) – *Alles op zijn tijd. Het jonge kind in pedagogisch perspectief* – Amsterdam: Uitg. SWP; ISBN 978 90 8850 169 2.
- Kapitein, Peter (2011) – *Ik heb kanker .. en leef een goed, gelukkig en gezond leven!* – Uithoorn: Karakter Uitgevers BV; ISBN 978 90 6112 929 5.^{lxxii}
- Keller Tim (2008) - *In alle redelijkheid. Christelijk geloof voor welwillende sceptici* – Franeker: Van Wijnen; ISBN 978 90 5194 338 2.
- Keller, Tim (2009, 2010 Ned. vert.) – *Namaakgoden. De lege beloften van geld, seks en macht, en de enige werkelijke hoop* – Franeker: Van Wijnen; ISBN 978 90 5194 383 2.
- Klep, Christ^{lxxiii} (2011) – *Uruzgan. Nederlandse militairen op missie, 2005-2010* – Amsterdam: Boom, ISBN 9789461052773^{lxxiv};
- Komp, Dr. Diane M. (1992) – *Een raam naar de hemel. Als kinderen het leven in de dood zien* – Den Haag: Gazon; ISBN 90 6442 358X^{lxxv}
- Lamé, Jos, red. (2011) – *Spookrijders in de zorg – Pleidooi voor een gezondheidszorg zonder meldplicht, privacyschending, afbraak van instituties en zonder megalomane systemen* – Delft: Eburon; ISBN 978-90-5972-527-0.
- McClung jr., Floyd (1984) – *Het vaderhart van God* – Hoornaar: Gideon; i.s.m. Jeugd met een Opdracht.
- Meroff, Deborah (2002) – *De meester aan zet. De hand van God in en door gewone mensen* – Emmeloord: Operatie Mobilisatie; ISBN 90-6331-008-0.^{lxxvi}
- Nederlands Jeugd instituut; kennis over jeugd en opvoeding: www.nji.nl, met veel informatie t.a.v. opvoedvraagstukken: positief opvoeden^{lxxvii}, Triple P (Positief Pedagogisch Programma), *Opvoedkrant*, met opvoedtips en informatie voor álle ouders.
- *Optimaal tot leren komen. Handlingsgericht werken op 't Kompas*; powerpointpresentatie t.b.v. een school.
- *Ouderschapskennis*, tijdschrift; 14/1, maart 2011 – Taakverdeling – meer dan op één lijn zitten – Amsterdam: Uitg. SWP; ISSN 2210-7398.^{lxxviii}
- Pijl, Mandy (2011) – Het belang van actieve ouders^{lxxix}; in: *Nederlands Dagblad*, 21-05-2011; pag. 11 – NDzeven.
- Raadt, B. de (2001) – *Over ademnood en mantelzorg(teams)* – Rotterdam: AZR/SKZ (Protocol voor proefneming met de inzet van mantelzorgteams in het kader van thuisbeademing en tracheaanulezorg; een psychosociale optie vanuit de transmurale zorg). ISBN/EAN 9789077712-35-1 (Alblasserdam: Stichting De Vaste Burcht; 2007).
- Raadt, B. de (2006) – “David als vader”, *over ouders in de bijbel en ouderschap nu* – Alblasserdam: St. DVB, ISBN-10: 90-77712-26-7.
- Raadt, B. de (2006) – *Levensbeschouwing, veerkracht en identiteit. Ouderschap in een medische stroomversnelling. Systeemtheoretische aspecten bij ouderbegeleiding in een academisch kinderziekenhuis.* – Rotterdam: Erasmus MC/Dienst Psychosociale Zorg – Medisch Maatschappelijk Werk. Eindwerkstuk voor Interactie-Academie Antwerpen; opleiding ontwikkelingsondersteuning (incl. ouderbegeleiding en opvoedingsondersteuning). ISBN –10: 90-77712-32-1; ISBN-13: 978-90-77712-32-0 > Uitg. Stichting De Vaste Burcht (St. DVB), Alblasserdam.
- Raadt, B. de & C. Hoogervorst (2006) – Het recht van ouders op een rechte rug; in: *Tijdschrift Ouderschap & Ouderbegeleiding* – jaargang 9; maart 2006; nr. 1; pag. 12-18 ^{lxxx} ^{lxxxi}. Amsterdam: Uitg. SWP.
- Raadt, B. de, J. Rijkschroeff, M. Speksnijder (2007) – Ouderbegeleiding in het kinderziekenhuis. Thema’ s levensbeschouwing en veerkracht; in: *Tijdschrift Kinderverpleegkunde*, 13^e jaargang, juni 2007, nr. 2, pag. 10-11.

- Raadt, B. de, A. Kempe, J. Rijkschroeff, D. Hanauer Stuit, dr. A. van der Pas e.a. (2009) in: Themadeel 'Ouders en ziekenhuis – een asymmetrische relatie tenzij ...'; *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 12,3:259-322 - Amsterdam: Uitg. SWP - (pag. 225, 260, 275, 292, 301, 302, 320, achterpagina).^{lxxxii}
- Raadt, B. de (2009) – *Ouderbegeleiding en transitie* – PowerPointPresentatie voor de projectleiders van de testteams Op Eigen Benen Vooruit; 17-09-2009; handout.^{lxxxiii}
- Raadt, B. de (2009) – *Handvatten voor ouders in de periode van transitie*; notitie gebaseerd op de 7 basisprincipes van het Op Eigen Benen Vooruit-model – Dienst Psychosociale Zorg/Erasmus MC-Sophia Rotterdam^{lxxxiv}.
- Raadt, Bob de (2010) – Ouderschap. Meegroeien met een 'zorgenkind' en de impact op de dagelijkse situatie; in: *BOSK Magazine*, nr. 4; pag. 18 (toegevoegd aan deze reader).
- Raadt, Bob de (2011) – *Cursus 'Ouders, ouderschap & ouderschapontwikkeling' in christelijk perspectief*; reader. www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap
- Stelma, Linda (2011) – 'We hebben geen TV, mijn ouders vinden dat niet nodig', aldus Jan Janssens (18 jaar); in: *Nederlands Dagblad*, d.d. 24-09-2011; serie: 'Van twaalf tot twintig'; pag. 24/achterop.
- Spangenberg, F., M. Lampert (2011) – *Grenzeloze generatie en onstuitbare opkomet van de B.V.IK – Motivaction*.^{lxxxv}
- Stott, John (1986) – *Het kruis van Christus* – Apeldoorn: Novapres.
- Stott, John (1992, 1996 Ned. Vert.) – *De christen als tijdgenoot, een pleidooi om dubbel te luisteren* – Apeldoorn: Novapres; ISBN 90-6318077-2
- Tot Heil des Volks (2011) – Waar zijn de vaders?; in: *De Oogst*, sept. 74^e jaargang, nr. 872: 3, 7, 28-31.
- Treur, F. (Franca) , (2010) - *Dorsvloer vol confetti* – Amsterdam: Prometheus^{lxxxvi}.
- Wijngaarden, Herman van; red. (2005, 2^e druk) – *En nu de Bijbel! Jongeredagboek over de Bijbel* – Zoetermeer: Uitg. Boekencentrum; ISBN 90 239 1349 3.
- <http://www.pastoralecounseling.org/Family%20Builders/> : met artikelen, boekentips, ervaringen. Zie in reader.
- www.veg-de-ark.nl/activiteiten.htm > ouderschap
- www.mezzo.nl/jong_zorgen : site voor jonge mantelzorgers
- www.lotjeenco.nl > stichting voor ouders met zorgintensieve kinderen; geven tijdschrift uit.
- www.stevigouderschap.nl
- www.familyfacts.nl

Notenregister (overig):

ⁱ Ter Horst, 1994, *Herstel van het gewone leven*; p. 12.

ⁱⁱ Ter Horst, 1994, p. 19.

ⁱⁱⁱ Zo zijn er op verschillende sociale media zogenaamde ‘oudergroepen’ of ‘medische diagnosegroepen’ actief die lotgenoten-ouders tot steun zijn. Sommige ouders hebben daar baat bij. Zie artikel: *Sterke ouders, Empowerment dankzij ICT* – door Adri Bolt; in: *Kind en Ziekenhuis; themanummer eHealth*; 2011: 34; 2:16-17; zie ook: www.npcf.nl > zoekterm: ‘zelfmanagement 2.0.’

^{iv} www.eo-acties.nl/oost-afrika > dagboek van Arjan Lock, op locatie in Oost-Afrika/Kenia.

^v HIP: Stichting Hulp in praktijk; www.stichtinghip.nl

^{vi} Een voorbeeld van de onzekerheid t.a.v. de toekomstige beschikbaarheid van het PGB t.b.v. kinderen en hun ouders staat opgeschreven in een artikel in het Nederlands Dagblad, d.d. 30-07-2011, pag. 4: “Het leven na het PGB van de familie Sandink”. Casus toont schrijnend aan welke impact de politieke bijstelling voor een gezin kan gaan betekenen en welke benadeling een kind kan gaan ondervinden (vermindering qua adequate zorg, meer druk op de schouders van de ouders, beperktere leer- en onderwijsmogelijkheden voor het betreffende kind, daardoor beperktere ontwikkelingskansen). Schrijver: Stephan Bol.

^{vii} “Onzekerheid troef rondom PGB”. Mike van Rijn zit in een rolstoel en aan de beademing. Hij kan dankzij hulp via zijn PGB werken bij een woningbouwvereniging. In: Ned. Dagblad, d.d. 05-08-2011, pag. 10. Artikel van Peter van der Heide. Voor info: www.pgb.nl

^{viii} In: Ned. Dagblad, 16-07-2011, pag. 4-5.

^{ix} “Nederlandse inspiratie voor Tim Keller”; in: *Ned. Dagblad*; 11-07-2011, p.2. Deze New Yorkse predikant laat zich o.a. inspireren door Nederlandse theologen als Abraham Kuiper en Herman Bavinck, naast buitenlandse auteurs als C.S Lewis en Jonathan Edwards.

^x Novapres – *John Stott special, inclusief o.a. minibiografie, maxi-interview, lezing, voorpublicatie e.a.* - Apeldoorn.

^{xi} Overleden op woensdag 27-07-2011, 90 jaar oud. Zie: in memoriam in Ned. Dagblad, 29-07-2011; pag. 1,2. Zijn favoriete Bijbeltekst was Galaten 6:14 > “Maar ik – ik wil me op niets anders laten voorstaan dan het kruis van Jezus Christus, onze Heer, waardoor de wereld voor mij is gekruisigd en ik voor de wereld”.

^{xii} John Robert Walmsley Stott leefde van 1921-2011. Hij wordt vooral herdacht als een scherpzinnig en evenwichtig persoon, een theoloog die bruggen bouwde tussen de evangelicale wereld en de kerkelijke wereld daarbuiten. Hij was jarenlang pastor van de All Souls gemeente, Anglicaans, in London. Hij was een gangmaker achter de Lausanneconferentie in 1974, waar 2500 christelijke leiders bijeen kwamen om te spreken over evangelisatie wereldwijd. Hij streefde naar eenheid: “In waarheid eenheid, in twijfelgevallen vrijheid, in alle gevallen liefde”. Persoonlijke geschiedenis: zijn vader was een medicus en wetenschapper en bewust: een agnost. Toen John Stott op 16-jarige leeftijd tot het christelijke geloof kwam – door een prediking over de vraag “Wat moet ik doen met Jezus die de Christus genoemd wordt?”; een vraag die de evangelist Eric Nash stelde tijdens een bijeenkomst – betekende dit een breuk met zijn vader. Bron: ND 29-07-2011; p. 1,2.

^{xiii} In de vierde voorstelling van Roué Verveer ‘Voorwaardelijk Vrij’ probeert deze Surinaams-Nederlandse cabaretier een antwoord te vinden op vragen over vrijheid. Hij maakt rake opmerkingen over de hedendaagse – uit de hand gelopen; voorbij de gezonde grens gaande opvoedingswijzen. TV-uitzending op woensdag 01-06-2011; VARA; 21.45 uur; beschikbaar op CD-schijfje. Voorstelling uit 2009.

^{xiv} Challenge Day/*Over de streep*, KRO, Ned. 1, 21.30-22.25 uur. ‘Je bent nooit de enige’. Presentator Arie Boomsma heeft opgemerkt bij de gefilmde jongeren dat zij vaak beleven dat de ouders druk zijn (het druk hebben) en afwezig zijn. “Dat kan te maken hebben met de dood, ziekte of een scheiding. Maar ook geestelijk zijn ouders vaak afwezig. Veel ouders zijn altijd druk. Het is schrijnend, hoe vaak je dat tegenkomt” (Ned. Dagblad, Harco Ploegman, pag. 28-07-2011, p. 15).

^{xv} Arnold van der Marel, student ROC heeft een opname van een uitzending van ‘Over de streep’ meegemaakt. Hij maakt enige kanttekeningen bij deze gebeurtenis. “Respect moet je koesteren, want het is iets zeldzaams. Als mensen willen praten, moet daar de ruimte voor zijn. Maar het moet uit jezelf komen en gebeuren met personen die je uitkiest, vertrouwt en je echt kennen. Uit je comfortzone stappen kan leuk en uitdagend zijn, maar het gevaar bestaat dat het te ver gaat. Want wat doen de mensen met wie je wat gedeeld hebt? Hoe snel zijn ze uit de voor jou oncomfortabele zone verdwenen, zonder ooit nog aan jou te denken?” (Ned. Dagblad, 15-08-2011; p.9)

^{xvi} Tristan van der Vlis, moordenaar in Alphen aan de Rijn kwam tot zijn daad, omdat hij God haatte. “Hij stelde God in toenemende mate aansprakelijk voor het kwaad in de wereld en ook voor zijn eigen lijden”, Ned. Dagblad 12-07-2011, pag 1, 3. “De enige manier om God te straffen was om zijn schepselen pijn te doen”.

^{xvii} Judith van Ankeren > “En nu uit dat ding! Over grenzen stellen en andere opvoeddilemma’s”; in: Libelle, 2011 - 20; pag. 32-34; opvoeddilemma’s, on-line-activiteiten van peuters/kinderen; over de grenzeloze opvoeding. In dit artikel komt de ‘*Opvoedingscanon*’ ter sprake van René Diekstra en Malou van Hintum.

^{xviii} <http://www.motivaction.nl/content/de-onstuitbare-opkomst-van-de-bv-ik> (print 29-06-2011).

- ^{xi} Het artikel eindigt met de woorden: “De bouw van een toren die economisch niet rendabel te maken is, wordt gevoed door overmoed, nationale zelfoverschatting en een ontkenning van genomen risico’s: de bekende ingrediënten voor een flinke economische en maatschappelijke crisis. Dat leerde de eerste toren van Babel al”.
- ^{xx} Voor een kritische beschouwing: zie het boek van Jim Krane: *Blowback*.
- ^{xxi} Gebedsfocus i.v.m. de periode van de Ramadan. Zeer concrete –gebeds-informatie t.a.v. vele moslimlanden; www.30dagen.nl
- ^{xxii} NRC.NEXT, d.d. 08-09-2011, pag. 3: over de verharding binnen deze groepering en hun tegenwerking t.a.v. voedselprogramma. Sommige medewerkers van het Wereldvoedselprogramma werden ontvoerd of vermoord.
- ^{xxiii} Interview van Marie Verhey; in: Nederlands Dagblad 7 (bijlage), 02-07-2011. “Haar man kan hier niet aarden en daarom verhuist Aysegül naar Turkije. Maar alleen voor hem. Zelf voelt ze zich ook erg Nederlands en ze ziet er tegenop. De twijfels en angsten van een (re)migrant.
- ^{xxiv} Jan van Benthem/Ned. Dagblad, d.d. 13-07-2011, pag. 11: ‘*Vertrouw Iran niet op z’n woord*’. Zie in: NRC.NEXT/Bram Vermeulen d.d. 08-08-2011, pag. 6-7: ‘*Na drie rampen weet Cyprus zich geen raad meer; Eiland kampt met politieke crisis, heeft wellicht noodhulp van EU nodig en toen ontplofte een energiecentrale*’. Over Iran: “De genadeklap kwam begin juli. Toen de temperaturen langzaam richting de 40 graden Celsius kropen, ontploften op een marinebasis een aantal containers volgestouwd met Iraanse munitie. Twee jaar stonden die 98 containers daar in de brandende zon, nadat de Cypriotische autoriteiten de munitie hadden geconfisqueerd om te voorkomen dat de wapens in Syrië terecht zouden komen”.
- ^{xxv} Abraham Harold Maslow (1908-1970), Amerikaans klinisch psycholoog, die de humanistische psychologie ontwikkelde en vorm gaf aan de behoeftepiramide van mensen; voor meer informatie: google: Maslow.
- ^{xxvi} Rubin, p. 238-239.
- ^{xxvii} Uit: Bruggen, Marie-Claire (2006) – *Het sprookje van de dood* – Uitg. Eoscentra; - niet mijn visie; niet mijn stijl van geloven! Geeft wel aan dat meer is dan alleen de zichtbare wereld: leven na de dood! – p. 18-19. Ik geef de gegeven termen graag een christelijke invulling (BdR).
- ^{xxviii} Jan Willem Veenhof; in: Nederlands Dagblad, bijlage Gulliver; d.d. 26-08-2011, pag. 11/Gulliver; Artikel: *De psychiater wist het zelf niet meer*. De psychiater schreef over z’n eigen depressie in het boek ‘*Ver heen*’ (Uitg. SDU – Den Haag, 1988); een beschrijving van de eigen, basale pijn, existentiële angst en verwarring in een depressieve periode. Kuiper schreef belangrijke psychiatrische leerboeken: *Hoofdsom der Psychiatrie* en *(Nieuwe) Neurosenleer*.
- ^{xxix} Bruikbaar als bijbelstudie over de verhoudingen in het gezin van David, z’n tekortschieten als vader en diens verlieservaringen (t.a.v. de dood van zijn zonen Amnon en Absalom, en van het kind van David en Batseba). Veel hedendaagse voorbeelden tonen hoe jongeren in hun gezin klem zitten, ontsporen en (soms) weer tot herstel (van relaties) komen, via vergeving en christelijk geloof. Stortenbeker legt een verband tussen de gezinsproblemen bij David en hedendaagse gezinsperikelen. Boeiende studie.
- ^{xxx} www.bartkammen.nl Zijn verhaal staat in *Ned. Dagblad* d.d. 17-02-2011, p. 18: “Liever de hemel dan nog zo’n chemo”.
- ^{xxxi} *Handvest Kind en Ziekenhuis*; in: *Kind en Ziekenhuis*; bijv. in 34^e jaargang, aug. 2011, nr. 2;
- ^{xxxii} *Metro* 21-06-2011, p.24; www.metronieuws.nl
- ^{xxxiii} “Jeugd drinkt toekomst kapot”, alcoholmisbruik onder jongeren, over comazuipen; *Metro* 09-06-2011; pag. 04-05. Kinderarts Arjen Verboom ziet “Jonge meisjes die excessief drinken zijn vaak slachtoffer van ongewenst seksueel gedrag: “Dat geldt voor een kwart van de meisjes. Er wordt misbruik van hen gemaakt, tot aan verkrachting aan toe.”
- “Jongeren onder de 16 die wekelijks tot wel vijftig (50!) alcoholische consumpties nemen”. “Jongens en meisjes die als gevolg van alcoholmisbruik ‘dommer worden’: ze zakken tot wel twee schoolniveaus terug: “En dat is onomkeerbaar, een enorm verlies, ook aan menselijk kapitaal voor de samenleving”.
- ^{xxxiv} Wensenlijstje: 1) Leeftijdgrens voor verkoop alcohol omhoog. 2) Beter controleren en strenger straffen bij illegale verkoop van alcohol aan jongeren. 3) Ouders moeten hun kinderen geen (alcoholische, sterke) drank geven. 4) Stel drinken van alcohol zo lang mogelijk uit, het liefst tot na je 20ste (ter preventie van hersenbeschadigingen, die onherstelbaar zijn). 5) Let op elkaar en elkaars gedrag, corrigeer elkaar.
- ^{xxxv} Directeur van Youth for Christ, is vader van drie zonen en een dochter.
- ^{xxxvi} *Nederlands Dagblad*, 14-06-2011, pag. 3.: verslag van Opwekking 2011 (10 juni t/m 13 juni 2011).
- ^{xxxvii} Katie Lee Weille (2011) – Ouderschap: een wilde rit in de achtbaan – ongelooflijk, glorieus, ellendig, aangrijpend en intens; in *Tijdschrift Ouderschapskennis* 14;2:102-116; juni.
- ^{xxxviii} Bron: www.familyfactors.nu > top tips
- ^{xxxix} Ik moest bij deze opsomming een vergelijking maken met opvoedsituaties. Soms zijn dit ook benodigheden die ouders kunnen benutten in de opvoeding van hun kind, gedurende verschillende leeftijdsfasen, in verschillende, moeilijke, lastige pedagogische momenten.
- ^{xl} Pag. 1, *Ned. Dagblad*, d.d. maandag 20-06-2011 “Games met geweld maken agressiever”.
- ^{xli} *Ned. Dagblad*, 20-06-2011, pag. 7: “Van heethoofd tot gentleman”.

- ^{xlii} Quote van: www.familyfactors.nu > Top Tips > artikel: ‘Een goed gesprek’
- ^{xliii} Hijlthe Vink (1953) is (pleeg)moeder en schrijfster van kinderboeken. Zij heeft twee eigen (biologische) kinderen en 9 pleegkinderen, Zij werd schrijfster omdat zij pleegmoeder is. Zij schrijft namelijk boeken voor en over kinderen aan de moeilijke kant van de samenleving – aidspatiëntjes, gehandicapte kinderen, pleegkinderen. Zij hoopt dat deze boeken er toe zullen bijdragen dat kinderen opgroeien tot begripvolle volwassenen die elkaar accepteren, ieder met zijn eigen aardigheid.
- ^{xliiv} In: *De Crux – Christenen over de kern van hun geloof* (2010) – Red. Cees Dekker & Reinier Sonneveld; Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief; ISBN 978 90 5881 50 9; pag. 210-221 Hijlthe Vink: Verknocht aan God.
- ^{xliv} Inspirerend boek over het thema ‘Intimiteit met God’: *Nader tot de Vader - een leven in intimiteit met God*, John Bevere. Uitg. Elia Stichting, Nieuwleusden; www.elia.nl. ISBN 90-77412-10-7. Gaat in op thema’s als: hartstocht naar Zijn Tegenwoordigheid, ware aanbidding, de belofte van de Vader; intieme gemeenschap met de Heilige Geest, volledige geloofszekerheid.
- ^{xlvi} In het Nederlands Dagblad is een discussie gaande omtrent de betekenis van het woord ‘Abba’. Simon Streuper ziet dat beide betekenissen: zowel het dierbare ‘vader’ als de eerbiedwaardige benadering van God gelden. In: ND 29-07-2011, pag. 10: “Bij ‘Abba’ geen tegenstelling tussen eerbied en kinderlijkheid”. Peter Bergwerff stelt (ND 30-07-2011, pag. 11, in een column getiteld ‘Abba’): “In de Bijbel wordt ‘Abba’ betrokken op de verantwoordelijke kinderen die met eerbied met hun Vader spreken en omgaan. Met dezelfde eerbied gesproken: we moeten van God niet een ‘knuffel’ maken. Vertrouwelijke omgang is iets anders dan familiariteit en Gods nabijheid is meer dan een arm om je schouder. Als Hij verschijnt, ‘dan wordt mijn geest van eerbied stil’ “.
- ^{xlvii} In een Gezinsnetwerk ontmoeten, inspireren en helpen ouders elkaar om iets heel moois te maken van hun tijd als gezin. Zo’n netwerk bestaat uit een team van kernvrijwilligers, diverse activiteiten en ontmoetingsmomenten en een eigen online Gezinsnetwerk. Gezinsnetwerken ontstaan bijvoorbeeld rondom een basisschool, kinderdagverblijf of in een bepaalde wijk. Maar ook het Centrum voor Jeugd en Gezin kan een sleutelrol spelen. The Family Factory ondersteunt en coacht de kernvrijwilligers en biedt een keuze aan activiteiten en ideeën aan die lokaal vorm kunnen krijgen. Gezinsnetwerken zijn er voor-en-door ouders: zij bepalen de koers van hun netwerk!
- ^{xlviii} Pag. 204-205.
- ^{xlix} Pag. 176; John Stott, *Het kruis van Christus* – Novapres, Apeldoorn; ISBN 90 6318 085 3.
- ⁱ Pawson, David (2007, oorspr. 2003) – *Sleutels tot de Bijbel; een uniek overzicht van alle Bijbelboeken* – Putten: Opwekkingslectuur; ISBN 978 90 5969 116 2; pag. 1246-1247.
- ⁱⁱ Ned. Dagblad, 01-08-2011, pag. 7; artikel van Rob de Bruyn. Uitvindingen van het Inno-sportlab in Eindhoven zijn: startanalyse, keerpuntanalyse, ‘Slim’startblok, ‘LED-haas’ (een strip van lichtjes op de bodem van het zwembad, ‘zwemoortjes’, 3D-camera-analysesysteem, automatische slagfrequentiemeter. Al deze hulpmiddelen helpen de zwemmer zijn techniek, inzicht, snelheid, vaardigheid te verbeteren. Zonder de hulp van de techniek zou Kienhuis nooit zo ver gekomen zijn. Mooie parallel als vergelijking met ‘groeien in geloof’.
- ⁱⁱⁱ Pag. 63-64, Hofland, 1998.
- ⁱⁱⁱⁱ EO Jong, 5 juli 2011, Ned. 3, 21.00-21.30 uur: Arjan en Maria verwachten hun eerste kindje, dat uiteindelijk niet levensvatbaar blijkt te zijn. Drie dagen na de geboorte overlijdt het kind, Boas. Zie: Ned. Dagblad 05-07-2011, pag. 15; Harco Ploegman: *Wel/niet levensvatbaar*.
- ^{liv} “Je mag het van ons gebruiken voor je activiteiten rondom verlies/rouw in je kerkelijke gemeente. Hoop dat je er anderen die een verlies meemaken, mee kan bemoedigen en het zicht mag geven op de Heer! Hartelijke groet, Marian “.
- ^{lv} Raadt, B. de (2007) – *Laura, kind met een lach*: in: *Handreiking*, nr. 2, mei, pag. 20-22; Alblasserdam: St. De Vaste Burcht.
- ^{lvi} Uitspraak: “Waartoe heb ik wát, op welke manier geprobeerd te bereiken en hoe liep dat af?”; p.2.
- ^{lvii} In het Oude Testament, in het Jodendom, in Griekenland (t.t.v. Homerus, Aristoteles, Plato en Philo) en in het Nieuwe Testament.
- ^{lviii} Uitgebreide recensie in: Bob de Raadt (2011) – *Cursus ‘Ouders, ouderschap & ouderschapsontwikkeling’ in christelijk perspectief*; reader; pag. 18-19.
- ^{lix} Interview met schrijver in Ned. Dagblad d.d. 13-11-2009, in Het Katern: *Lopen over het water met W. Paul Young; Amerikaan stelt met ‘De uitnodiging’ zijn eigen levensgang te boek*.
- ^{lx} ND 21-06-2011, p. 3.
- ^{lxi} David Cameron – Elke Brit moet vechten tegen de morele instorting van de samenleving; Ned. Dagblad 16-08-2011, pag. 11.
- ^{lxii} Dennis Grippeling, 42 jaar; in: *Spits*, 20-06-2011; p. 6.
- ^{lxiii} Ned. Dagblad, pag. 1 en pag. 5; n.a.v. vaderschapssymposium op 17-06-2011
- ^{lxiv} Stormie Omartin (1995) – *The power of a praying parent* – p. 50.

^{lxv} Met name pag. 140-148: hoofdstuk 13: “Kinderen en liefdestalen”. ISBN 90 6353 259 8.

^{lxvi} Prof. dr. S. Goorhuis-Brouwer is als hoogleraar spraak- en taalstoornissen bij kinderen verbonden aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Zij pleit er voor dat er in de peuter- en kleuterperiode eerst ruimte is voor groei van de persoonlijkheid, waardoor kinderen een goed besef van eigenwaarde ontwikkelen. Het sociaal-emotionele welbevinden van jonge kinderen is het (eerste) opvoedingsdoel. Pas daarna komt leren in strikte zin van het woord aan de beurt. Goorhuis vindt het een wijdverbreid misverstand dat aan kinderen alles zo vroeg mogelijk geleerd moet worden. Te veel wordt gekeken naar wat een kind moet worden. Te weinig wordt gekeken naar hoe het kind is, op het specifieke moment. In het boekje geeft zij op een duidelijke en leesbare manier aandacht aan de volgende aspecten: aandacht voor de persoonlijkheidsontwikkeling, de spelontwikkeling, taalontwikkeling en het aanleren van normen en waarden. Kritisch boekje t.a.v. alles wat te vroeg moet in de hedendaagse opvoeding en dus ook z'n eigen stress veroorzaakt. “De eerste stap in de opvoeding is gericht op het verwerven van zelfvertrouwen, de motor van alle ontwikkeling. Zelfvertrouwen ontwikkelt zich bij kinderen als ze zich geaccepteerd voelen, mogen zijn wie ze zijn, als ze mogen samenvallen met zichzelf”. “Opvoeden is het gesprek met het kind aangaan en, vanuit betrokkenheid met het kind, uitleggen waarom bepaalde dingen waardevol zijn (waarden en normen voorleven) Opvoeden is het kind inleiden in betekenissen. Die betekenissen vormen de cultuur en tot die cultuur horen schoolse vaardigheden, sociale vaardigheden, maar ook kunst, religie en filosofie” (p. 31). “Hechting is de eerste sociale ervaring die kinderen op moeten doen willen ze uit kunnen groeien tot een persoonlijkheid die de wereld durft te gaan ontdekken. Door een liefdevolle omgang zullen kinderen veilig gaan hechten”.

^{lxvii} Petra Noordhuis (2011) – Topzwemmer wint met één been; in: Ned. Dagblad, 27-08-2011; pag. 7. Olivier, 13 jaar, verloor zijn been (amputatie) na een ongeluk met een pony, die op hol sloeg. Richt zich nu op zwemmen en heeft al veel medailles behaald.

^{lxviii} De volgende kalenders zijn beschikbaar:

HET BEGIN, voor kinderen van ca. 4 t/m 8 jaar (voorleeskalender; geschikt voor gebruik in gezinsverband).

KIJK, voor kinderen van ca. 9 jaar (korte leesstukjes met puzzeltjes en vragen; in het bijzonder geschikt voor persoonlijk gebruik).

OP WEG, voor kinderen vanaf ca. 10 jaar (opzet van een Bijbels dagboekje; geschikt voor gebruik in gezinsverband).

^{lxix} Jongeredagboek gaat de hele Bijbel door en behandelt direct belangrijke thema's: ‘Wat is het doel van de Bijbel?’, ‘Bewijzen dat de Bijbel waar is?’, ‘Hoe is de Bijbel ontstaan?’, ‘Is de Bijbel betrouwbaar?’, ‘De Bijbel over Gods leiding’. Prima boek om aan tafel te lezen of zelfstandig door jongeren, mede door de duidelijke opbouw van het dagboek. Diverse schrijvers.

^{lxx} Ayse moet gaan trouwen met een Jezidi, een lid van een streng Koerdische religieuze groepering uit Turkije, die o.a. in Duitsland is neergestreden en die hecht aan eigen groepswaarden. Ayse is een moderne, jonge vrouw van 21 jaar. Vanwege huiselijk geweld wil zij thuis en die cultuur ontvluchten. Aangrijpend verhaal over: van huis wegvluchten, onderduiken, mishandeling door ouders en familieleden en doodsdreiging.

^{lxxi} Schrijver/boer/evangelist vertelt de gebeurtenis dat zijn neefje, Alistair bij hem op de tractor zat, door een plotselinge beweging van de machine viel en onder een achterwiel terecht kwam. Neefje werd verpletterd. Alistair stierf is zijn armen. Dramatische en traumatische gebeurtenis, met heftige schuldgevoelens als gevolg. Flinkte emoties in familiekring. Uiteindelijk vinden schrijver en zijn broer innerlijke rust. Pag. 52-59.

^{lxxii} Mooie uitspraak van Kapitein: “Het belangrijkste is liefde. Liefde voor je ouders en grootouders. De onbeschrijflijke betrokkenheid bij hun bestaan, omdat je jezelf daarin herkent. De grenzeloze genegenheid en veiligheid die je bij hen hebt gevoeld en soms nog voelt. Als mijn vader en moeder binnenstappen, stap ik voor een deel zelf binnen. Als ze vertrekken, vertrek ik voor een deel zelf. Dat is een band die de band van bloed overstijgt” (pag. 61). Zijn vaderschap komt in dit boek duidelijke en prettige manier naar voren. Zijn zonen zijn een enorme inspiratiebron voor hem.

^{lxxiii} Klep is militair historicus. Hij promoveerde op een onderzoek naar de vredesmissies in Somalië, Rwanda en Srebrenica.

^{lxxiv} Recensie in Nederlands Dagblad, d.d. 24-06-2011, bijlage.

^{lxxv} Indringende verhalen en belevissen van kinderen.

^{lxxvi} Zie de gezinsverhalen op pag. 52-54, 112-115 en 118-120.

^{lxxvii} Basisprincipes: De vijf basisprincipes van Positief Opvoeden > 1. Kinderen een veilige en stimulerende omgeving bieden. 2. Kinderen laten leren door positieve ondersteuning. 3. Een aansprekende discipline hanteren. 4. Realistische verwachtingen hebben. 5. Goed voor jezelf zorgen. www.positiefopvoeden.nl

^{lxxviii} Themanummer over de volgende onderwerpen: o.a. ouderlijke taakverdeling (na de scheiding), oudertaken bij echtscheiding

^{lxxix} Actieve ouders op de basisschool: luizenmoeder, leesvader, lid medezeggenschapsraad.

^{lxxx} Het artikel is een onderdeel van *Thema 1: 'Ouders en dokters – wat doet de ouderbegeleiding daartussen?'*. Zie: pag. 4-5: *Inleiding op het thema*. Reacties van en verwijzingen in: Hanneke Meulink-Korf: *Zoeken naar oriëntatie voor professionele verantwoordelijkheid* (pag. 19-24); en in: Alice van der Pas: *Nawoord – loyaliteit of duidelijkheid* (pag. 31-34). Zie ook blz. 92. > zie: www.ouderbegeleiding.nl > index (register).

^{lxxxi} Referenties in:

- Alice van der Pas (2008) – Wel of niet even een adviesje tussendoor? (hoofdstuk 43) in: *De Interventiefase. Keuzes en kansen* - pag. 250-254; HMO 6 (Handboek Methodische Ouderbegeleiding, deel 6) – Amsterdam: Uitg. SWP; ISBN 987 90 6665 649 9, NUR 740. Zie ook pag. 273, 278.
- Ouderschap & Ouderbegeleiding, 12/3-2009, p. 300, 302.

^{lxxxii} Drie van deze artikelen zijn geplaatst op: <http://erasmusmc> > afdelingen > Psychosociale Zorg > actueel > publicaties.

^{lxxxiii} Geplaatst op: www.opeigenbenen.nu/login > punt 2. professionals > ouderbegeleiding.

^{lxxxiv} Vermeld in: Martine van den Berg en Rivka Smit (2010) – *Betrokken Ouderschap – Ondersteuning van ouders met een lichamelijke gehandicapt kind* (afstudeeronderzoek); opl. SPH - Hogeschool Leiden/Transitienet.

^{lxxxv} Ned. Dagblad, pag. 1: commentaar van de redactie economie: 'De onstuitbare opmars van de BV 'ik'; pag.1; www.nd.nl/economie

^{lxxxvi} Roman: de jonge Katelijne groeit in de jaren 80 en 90 op in een sterk religieus-getint gezin in Zeeland. Als enige dochter tussen zes broers gaat het verhaal van het boerenleven vaak aan haar voorbij. Zij moet aan andere verwachtingen voldoen. Verhaal over haar opgroeien, omgaan met de grote-mensen-wereld, waarden en normen in het gezin en in de sociale omgeving, gezinsdynamische processen, christelijk geloof en de kerkelijke gemeenschap.